

MEĐUNARODNI UGOVORI – IZVORI MEĐUNARODNOG PRIVATNOG PRAVA NA PODRUČJU EUROPSKE UNIJE

*Prof. dr. sc. Vilim Bouček**

UDK 342.41(4)EU

341.215.2(4)EU

061.1(4)EU

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: svibanj 2011.

U radu se analiziraju međunarodni ugovori kao izvori međunarodnog privatnog prava na području bivšeg E(E)Z-a i Europske unije, uključujući i njihov postlisabonski pravni status. Nakon ocjene važnosti međunarodnih ugovora u međunarodnopravnoj eurointegracijskoj fazi (1958. – 1999.) okosnicu rada čini prikaz međunarodnih ugovora u zajedničkopravnoj (1999. – 2009.) i unijskopravnoj eurointegracijskoj fazi (2009. – 2011.) međunarodnog privatnog prava na području EU.

Ključne riječi: međunarodni ugovori, izvori međunarodnog privatnog prava, Europska unija, Lisabonski ugovor

I. UVOD

1. Opće napomene

Suvremenu Europsku uniju čini dvadeset sedam država članica na čijem području od 4,3 milijuna četvornih kilometara živi 495 milijuna stanovnika koji ostvaruju trideset posto svjetskog BDP-a.¹ U integracijskom procesu koji traje 60

* Dr. sc. Vilim Bouček, profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

¹ Podaci iz *Der Fischer Weltalmanach 2011*, Frankfurt am Main, 2010.

godina današnja Europska unija gradila je i još gradi svoj pravni sustav utemeljen istodobno na harmonizaciji i unifikaciji javnopravnih i privatnopravnih propisa. Glavna pretpostavka izgradnje E(E)Z/EU je mir koji se želi ostvariti kroz gospodarsku integraciju utemeljenu na slobodnom tržišnom natjecanju i vladavini prava.

Tržišnog natjecanja, pak, nema bez razvijenih privatnopravnih odnosa koji se ostvaruju (i) u prekograničnim, odnosno međunarodnim privatnopravnim odnosima. Te odnose tradicionalno uređuju norme autonomnog (nacionalnog) međunarodnog privatnog prava te sve više i norme europskog međunarodnog privatnog prava.²

U ovom radu izraz međunarodno privatno pravo (dalje u tekstu: MPP) treba shvatiti kao MPP u širem smislu, a to znači da MPP uz odredbe o mjerodavnom pravu obuhvaća i norme međunarodnog građanskog procesnog prava (dalje u tekstu: MGPP).³

Izraz “europsko međunarodno privatno pravo u širem smislu” u ovom radu označuje cjelokupnost normi MPP-a na području država članica EU, a izraz “europsko međunarodno privatno pravo” označuje odredbe MPP-a sadržane u pravnim aktima bivšeg E(E)Z-a i kasnije EU.⁴

² Vidi više o tome u Bouček, *Europsko međunarodno privatno pravo u eurointegracijskom procesu i harmonizacija hrvatskog međunarodnog privatnog prava*, Zagreb, 2009. (dalje u tekstu: Europsko MPP), str. 47 – 63.

³ O odnosima MPP-a i MGPP-a vidi Sajko, *Međunarodno privatno pravo*, V. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2009. (dalje u tekstu: MPP), str. 13 – 14, kao i Siehr, *Internationales Privatrecht, Deutsches und europäisches Kollisionsrecht für Studium und Praxis*, Heidelberg, 2001. (dalje u tekstu: *Internationales Privatrecht*), str. 569, te Posch, *Bürgerliches Recht, Band VII, Internationales Privatrecht*, 4., vollständig überarbeitete Auflage, Wien – New York, 2008. (dalje u tekstu: *Internationales Privatrecht*), str. 4. U njemačkoj literaturi često se kao izraz za MPP u širem smislu rabi izraz “Kollisionsrecht”. Tako npr. Basedow, *Die Vergemeinschaftung des Kollisionsrecht nach dem Vertrag von Amsterdam*, u Baur, Mansel (wiss. Leitung), *Systemwechsel im europäischen Kollisionsrecht*, München, 2002., str. 19 te Jayme, Kohler, *Europäisches Kollisionsrecht 2006: Eurozentrismus ohne Kodifikationsidee?*, IPRax, 2006., str. 537.

⁴ Usporedi Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 7.

Europsko MPP u širem smislu sadržano je, osim u unutarnjim izvorima MPP-a države članice EU⁵ te primarnom⁶ i sekundarnom pravu EU⁷ i u **međunarodnim ugovorima** koji su na snazi u državama članicama EU. U općem kontekstu europskog MPP-a jedno od važnih, ali i praktičnih pitanja jest i ono o mjestu i važnosti međunarodnih ugovora u izvorima MPP-a na području EU.

Analizom navedenog pitanja, nakon uvodnih razmatranja, u ovom ćemo radu dati prikaz međunarodnih ugovora u međunarodnopravnoj eurointegracijskoj fazi (1958. – 1999.)⁸, a zatim u zajedničkopravnoj (1999. – 2009.) i unijskopravnoj eurointegracijskoj fazi (2009. – 2011.)⁹ MPP-a te odrediti današnju važnost međunarodnih ugovora u hijerarhijskoj ljestvici izvora MPP-a

⁵ Te su norme u pravilu sadržane u zakonskim odredbama ili običajnom pravu. Kad je riječ o zakonskim odredbama, to su ili zakoni o MPP-u (npr. austrijski ZMPP iz 1978., švicarski ZMPP iz 1987., talijanski ZMPP iz 1995. ili belgijski ZMPP iz 2004.), uvodni zakoni za građanske zakone (kao npr. njemački UZGZ iz 1896. – mijenjan i dopunjavan 1986. i 1999.) ili građanski zakoni (npr. portugalski GZ iz 1967.). U navedenim pravnim porecima kolizijske odredbe mogu se nalaziti i u drugim zakonima tih država članica EU (*lex specialis*). Za razliku od navedenih primjera kolizijske odredbe mogu biti sadržane i u običajnom pravu proizašlom iz sudske prakse (npr. švedsko MPP) ili je sudska praksa na doktrinarnim stajalištima i na temelju malog broja zakonskih kolizijskih odredaba stvorila sustav nacionalnog MPP-a (npr. čl. 3. francuskog Code *civila* iz 1804. osnova je francuskog MPP-a).

⁶ Tako npr. čl. 101. i 102. Ugovora o načinu rada EU (dalje u tekstu: UNREU; vidi u ovom radu *infra*, bilješka br. 9) – pravila o tržišnom natjecanju koja se odnose na poduzeća.

⁷ Riječ je o uredbama (čl. 288. st. 2. UNREU) primjena kojih je obvezujuća (npr. Uredba o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze – Uredba Rim II (Official Journal Šdalje u tekstu: OJČ EU 2007 L 199/1) koja određuje da je “obvezatna u cijelosti i neposredno se primjenjuje u državama članicama EU” (čl. 32. st. 2.) ili o uredbama koje se primjenjuju fakultativno u pravu EU (npr. Uredba Vijeća (EZ) br. 2157/2001. o statutu europskog dioničkog društva (Societas Europaea) od 8. listopada 2001. (ABI EG 2001 Nr. L 294, 1.) te o smjernicama koje sadržavaju odredbe europskog MPP-a i koje nakon donošenja tek trebaju biti implementirane u nacionalno MPP država članica EU (čl. 288. st. 3. UNREU).

⁸ Dakle, do 1. svibnja 1999. – stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama (OJ EC, C 340 od 10. studenog 1997.).

⁹ Dakle, od 1. prosinca 2009. – dana stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona o izmjenama i dopunama Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o osnivanju Europske zajednice od 13. prosinca 2007. (engl. Treaty of Lisabon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, OJ EU, C 306 od 17. prosinca 2007. i konsolidirani tekstovi OJ EU C 115 od 9. svibnja 2008., str. 47). Postlisabonski EU temelji se na Ugovoru o Europskoj uniji (dalje u tekstu: UEU) i na Ugovoru o načinu rada (funkcioniranju) Europske unije (UNREU). Ta dva ugovora imaju istu pravnu vrijednost (čl. 1. st. 3. UEU).

na području EU. Pritom ćemo također objasniti važnost međunarodnih ugovora kojih je bio stranka EZ, a odnedavna EU, sve to u svjetlu prakse Europskog suda u Luxembourg, kao i poziciju međunarodnih ugovora kojih su stranke države članice EU s jedne i treće države s druge strane.

Odgovori na postavljena pitanja mogu se *pro futuro* projicirati i na međunarodne ugovore kao izvore MPP-a u Republici Hrvatskoj kao budućoj, novoj članici EU.

2. Međunarodni ugovori kao izvori MPP-a na području EU

Međunarodne ugovore kao izvore MPP-a na području EU, promatrajući njihovu provenijenciju iz kuta države članice EU, možemo podijeliti, osim na dvostrane i višestrane, (i) na međudržavne ugovore i europske ugovore.

Međudržavni ugovori međunarodni su ugovori između država članica EU i izmeđudržave članice ili država članica i trećih država (izvan EU). Oni su rezultat međuvladine suradnje država i pod određenim pretpostavkama koje određuje država (npr. potvrda u nacionalnom parlamentu) čine dio unutarnjeg pravnog poretka države stranke tog međunarodnog ugovora. To znači da se pregovori, sklapanje, postupak potvrđivanja i druge pretpostavke za njihovo pravno djelovanje i valjanost (npr. objavljivanje) načelno uređuju nacionalnim pravom države članice EU. Međutim, kao što će pokazati ovaj rad, proces komunitarizacije zahvaća i tu vrstu međunarodnih ugovora.

Europski ugovori, za razliku od međudržavnih, međunarodni su ugovori kojih je stranka EU, a mogu biti zaključeni unutar EU¹⁰ ili između EU i trećih država ili međunarodnih organizacija (čl. 216. UNREU).¹¹ Pregovori i njihovo

¹⁰ Npr. Ugovor EZ i Kraljevine Danske o sudskoj nadležnosti i priznanju i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima od 19. listopada 2005. (OJ EU, L 299/62 od 16. studenoga 2005.) i Ugovor između EZ i Kraljevine Danske o dostavi sudskih i izvansudskih pismena u građanskim i trgovačkim predmetima od 19. listopada 2005. (ABI EU, L 300/55 od 16. studenog 2005.).

¹¹ Prema navedenoj odredbi EU može sklopiti sporazum s jednom ili više trećih zemalja ili međunarodnih organizacija ako tako predviđaju UEU i UNREU ili ako je sklapanje sporazuma potrebno radi postizanja kojeg od ciljeva iz tih ugovora, u okviru politika EU ili ako je to predviđeno kojim pravno obvezujućim aktom EU ili bi moglo utjecati na zajednička pravila ili izmijeniti područje njihove primjene (st. 1.) Sporazumi koje sklapa EU obvezujući su za institucije EU i za njezine države članice (st. 2.).

sklapanje uređeno je europskim (primarnim) pravom (čl. 218. UNREU).¹² Europski ugovori čine dio europskog prava koje se primjenjuje u državi članici EU.

U eurointegracijskom procesu međudržavni ugovori i europski ugovori imali su različito značenje na području bivšeg E(E)Z i današnjeg EU. Prikaz važnosti međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a na području EU počeo ćemo kronološki, odnosno međunarodnopravnom eurointegracijskom fazom (1958. – 1999.).

II. MEĐUNARODNI UGOVORI KAO IZVORI MPP-a NA PODRUČJU E(E)Z/EU U MEĐUNARODNOPRAVNOJ EUROINTEGRACIJSKOJ FAZI (1958. – 1999.)

1. Opće napomene

Opća funkcija međunarodnog ugovora kao izvora MPP-a na području bivšeg E(E)Z i današnjeg EU je nepromjenjiva: njime se želi unificirati MPP, odnosno pojedina pravna pitanja u okviru te grane prava. To se postiže međudržavnim i/ili europskim ugovorima, ovisno o fazi eurointegracijskog procesa.

Potreba unifikacije nacionalnog MPP-a koja nastaje zbog raznolikosti njegovih pravnih rješenja mnogo je starija od eurointegracijskog procesa koji za MPP počinje 1. siječnja 1958., stupanjem na snagu Rimskog ugovora.¹³ Prije i poslije tog datuma doneseni su mnogobrojni međunarodni ugovori koji unificiraju odredbe o mjerodavnom pravu i norme međunarodnoga građanskog procesnog prava. Unifikacija MPP-a međunarodnim ugovorima provodila se u međunarodnopravnoj eurointegracijskoj fazi (1958. – 1999.) u izvan-eurointegracijskim i u eurointegracijskim okvirima.

¹² Npr. nova Luganska konvencija o sudskoj nadležnosti i priznanju i ovrshi odluka u građanskim i trgovačkim predmetima od 30. listopada 2007. (OJ EU 2007., L 399/3). Vidi o tome više u nastavku ovoga rada *infra*, pod III. 2.

¹³ BGBl 1957., II, str. 766 i 1958., II, str. 64. Njegov izvorni naziv je Ugovor o osnivanju Europske ekonomske zajednice. Potpisan je u Rimu 25. ožujka 1957., a stupio je na snagu 1. siječnja 1958. Odredbom članka G Ugovora o Europskoj uniji od 7. veljače 1992. (ABl C 191 od 29. srpnja 1992.) Rimski ugovor mijenja svoj naziv u Ugovor o osnivanju Europske zajednice, koji se kolokvijalno onda skraćeno naziva Ugovor o EZ, za razliku od Ugovora o EU, i zajedno su do stupanja na snagu Lisabonskog ugovora tvorili pravne temelje EU.

2. Međunarodni ugovori kao izvori MPP-a izvan eurointegracijskih okvira

Potreba unifikacije MPP-a uočena je u teoriji MPP-a i u njegovoj praksi već sredinom 19. stoljeća. Početnu Mancinijevu ideju o stvaranju institucionalnog okvira za uređenje tog pravnog problema uspio je uz suradnju nizozemske vlade u djelo provesti Nizozemac Asser. Tako su u okviru **Haaške konferencije za međunarodno privatno pravo**, koja uz prekide djeluje još od 1883., početkom dvadesetog stoljeća donesene npr. Konvencija o sklapanju braka iz 1902., Konvencija o građanskom postupku iz 1905. i 1954., Konvencija o pravu koje se primjenjuje na međunarodnu kupoprodaju tjelesnih pokretnih stvari iz 1955., Konvencija o mjerodavnom pravu za oblik oporučnih raspolaganja iz 1961., Konvencija o pravu mjerodavnom za prometne nezgode na cestama iz 1971., Konvencija o mjerodavnom pravu za odgovornost proizvođača za svoje proizvode iz 1973., Konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980.¹⁴ Od 1926. djeluje i **UNIDROIT** kao specijalizirana organizacija Lige naroda koja provodi unifikaciju materijalnog, ali i kolizijskog prava, u okviru koje je donesena npr. Konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima iz 1995.¹⁵ U okviru **UN-a** donesene su npr. Konvencija o pravnom položaju izbjeglica iz 1951., Konvencija o pravnom položaju osoba bez državljanstva iz 1954., Konvencija o priznanju i ovrsi stranih pravorijeka iz 1958. Ujednačavanju MPP-a od 1966. pridonosi i **UNCITRAL** u okviru kojega je donesena npr. Bečka konvencija o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. I **Vijeće Europe** donosi određene međunarodne ugovore, kao npr. Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. koja, iako ne sadržava odredbe MPP-a, predstavlja važan pravni izvor za njegovo tumačenje.¹⁶ I u okviru **Međunarodne komisije za građanska stanja** donose se međunarodni ugovori kojima se unificiraju odredbe o određenim građanskopravnim stanjima, kao npr. Konvencija o zaključenju braka u inozemstvu iz 1964.¹⁷

¹⁴ Vidi više o tome u Steenhoff, *Asser et la fondation de la Conférence de La Haye de d.i.p.*, *Rev. crit.*, 83, 1994., str. 297.

¹⁵ Vidi više o tome u David, 2 *International Encyclopedia of Comparative Law*, Chapter 5, str. 133 – 141.

¹⁶ Vidi više o tome u Bouček, *Utjecaj ljudskih prava kao specifične sastavnice europskog prava na međunarodno privatno pravo*, Hrvatska pravna revija, 12, 2004., str. 64 – 73.

¹⁷ Vidi više o tome u Sajko, *op. cit.* u bilj. 3, str. 76 – 77.

Riječ je, dakle, o međunarodnim ugovorima kojima se između država stranaka ujednačuje MPP. Stranke tih ugovora u velikom su broju države članice tadašnjeg E(E)Z-a i današnjeg EU, ali istodobno i države koje nisu članice.

3. Međunarodni ugovori kao izvori MPP-a u eurointegracijskim okvirima

I EEZ je u okviru eurointegracijskog procesa odlučio međunarodnim ugovorima ujednačiti MPP na području tadašnjih šest država osnivačica.¹⁸ Upravo prema međunarodnim ugovorima kao glavnim instrumentima za provođenje unifikacije tadašnjeg nacionalnog MPP-a država članica, tu fazu razvitka MPP-a na području tadašnjeg E(E)Z i EU nazivamo međunarodnopravna eurointegracijska faza.

Iako geneza europskog prava počinje donošenjem Pariškog ugovora od 18. travnja 1951., kojim je osnovana Europska zajednica za ugljen i čelik¹⁹, taj osnivački ugovor nije sadržavao odredbe o europskom MPP-u.

Pravni okvir za uređenje MPP-a na području tadašnjeg EEZ prvi se put u europskom pravu određuje **Rimskim ugovorom** od 25. ožujka 1957., čija odredba glasi:

“Ako bude potrebno, države članice pristupit će međusobnim pregovorima da bi svojim državljanima ostvarile pogodnosti glede:

- zaštite osoba te korištenja i zaštite drugih prava pod istim uvjetima pod kojima ih svaka država priznaje svojim državljanima
- ukidanja dvostrukog oporezivanja unutar Zajednice
- uzajamnog priznavanja društava u smislu članka 48., stavak 2., zadržavanja svojstva pravne osobe u slučaju preseljenja sjedišta iz jedne u drugu zemlju i mogućnosti spajanja društava koja djeluju u skladu s propisima različitih zemalja
- **pojednostavnjenja postupaka koji uređuju uzajamna priznanja sudskih odluka i pravorijeka**” (čl. 293. Ugovora o EZ, prijevod V. Bouček).

¹⁸ Usporedi Kegel, Schurig, Internationales Privatrecht, 9. izdanje, München, 2004., str. 238.

¹⁹ Pariški ugovor, nazvan još i Montan-ugovor ili Montanunion, stupio je na snagu 23. srpnja 1952. i zaključen je na rok od pedeset godina. Protekom navedenog roka prestalo je njegovo važenje, a države članice nisu ga produljile. Time je i jedna od europskih zajednica prestala postojati i više nije činila tzv. prvi stup EU. Vidi više o tome u von der Groeben, *Wie es begann: Von der Montanunion zum europäischen Binnenmarkt*, ZEuP, 2003., str. 1 – 10.

Navedena odredba zorno pokazuje da se tada od svih pitanja MPP-a u širem smislu samo priznanje stranih odluka percipira kao pravno pitanje koje na području EEZ treba ujednačiti međunarodnim ugovorima.²⁰ Široko tumačenje navedene odredbe čl. 293. Ugovora o EZ (izvorno čl. 220.) u europskoj pravnoj praksi omogućilo je daljnji razvitak MPP-a na području tadašnjeg EEZ. Tako je upravo na temelju čl. 293. Ugovora o EZ donesena **Bruxelleska konvencija o sudskoj nadležnosti i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima 27. rujna 1968.** (dalje u tekstu: BK), danas na snazi kao Uredba Vijeća broj 44/2001. od 22. prosinca 2000. (dalje u tekstu: BU I)²¹, koja uređuje materiju priznanja sudskih odluka donesenih u državama članicama tadašnjeg EEZ, ali je sadržavala i odredbe o izravnom (neposrednom) određivanju nadležnosti (čl. 5. i 6.). Te su odredbe imale očit komunitarizacijski učinak koji je prelazio okvire tadašnjeg čl. 220. Ugovora o EZ jer je njihova primjena značila da se mjesna nadležnost ne određuje prema nacionalnim propisima država ugovornica.²²

Na inicijativu država članica EEZ, nakon desetogodišnjeg usuglašavanja, donesena je i **Rimska konvencija o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze 19. lipnja 1980.** (dalje u tekstu: RK)²³, stranke koje su bile sve države članice EEZ. RK je donesen “u nastojanju da se nastavi unutar Zajednice ... već započeto ujednačavanje na području međunarodnog privatnog prava”.²⁴ RK je 17. prosinca 2009. zamijenjen Uredbom (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća o mjerodavnom pravu za ugovorne odnose od 17. lipnja 2008.²⁵

²⁰ Krajem pedesetih godina i u prvoj polovici šezdesetih godina prošlog stoljeća dominiralo je stajalište da će pitanje MPP-a u EEZ biti prevladano unifikacijom odredaba materijalnog prava međunarodnim ugovorima, što se očito nije dogodilo.

²¹ Za sve države članice EU, osim Danske, BU I na snazi je od 1. ožujka 2002. (čl. 68. BU I). Između Danske i EZ na snazi je nov ugovor koji je zamijenio BK. Vidi o tome u ovom radu *infra*, pod III. 2.

²² Vidi više o tome u Sajko, *Perspektiva razvoja međunarodnog privatnog prava o Bruxelleskoj i Luganskoj konvenciji o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima i kako hrvatsko pravo uskladiti s tim konvencijama*, u: Hrvatsko građansko-pravno uređenje i kontinentalno-europski pravni krug, Zagreb, 1994., str. 227, kao i Sajko, *Uredba Europskog vijeća br. 44/2001. o sudskoj nadležnosti, priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim predmetima od 22. prosinca 2000. i hrvatske parnične stranke*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 3-4, 2003., str. 653 – 669.

²³ OJ EC 1980, C 282/1. RK je stupio na snagu kao međunarodni ugovor 1. travnja 1991. Vidi Schweitzer, Hummer, *Europarecht*, 5. Auflage, Frankfurt am Main, 1996. (mit Nachtrag 1999); dalje u tekstu: *Europarecht*, rubni br. 19.

²⁴ Vidi Preambulu RK-a u Sajko, *op. cit.* u bilj. 3, str. 589, u prijevodu prof. Sajka.

²⁵ ABI EU 2008 L 177/6 od 4. srpnja 2008.

Ocjenjujući RK kao izvor europskog MPP-a u širem smislu, RK (*stricto sensu*) trebamo ubrojiti u izvore međunarodnog (ugovornog) prava, a ne u izvore europskog (međunarodnog privatnog) prava. I dok to za RK s pravom možemo reći, jer za razliku od BK nije donesen na temelju čl. 293. Ugovora o EZ, neki autori tako kvalificiraju i (bivši) BK, pa stoga i RK i BK nazivaju “pratećim ili popratnim pravom EZ” (*begleitendem Gemeinschaftsrecht*).²⁶

Analizirajući Rimski ugovor iz 1957. s povijesne distancije, razvidno je da Ugovor o E(E)Z-u tada nije predvidio harmonizaciju, baš kao ni unifikaciju odredaba europskog MPP-a. To je značilo da harmonizacija i unifikacija MPP-a tada nisu bile u nadležnosti EZ.²⁷ Zbog toga su BK i RK²⁸ rezultat međuvladinih pregovora o donošenju klasičnih međunarodnih ugovora između država članica EZ. Dakle, **BK i RK** odnosili su se na (međunarodno privatno) pravo EZ, ali odredbe tih konvencija (*stricto sensu*) **nisu činile tadašnje (međunarodno privatno) pravo EZ, tj. europsko MPP (u užem smislu)**.

Međutim, navedena pravnoteorijska (ne)preciznost nije zabrinjavala graditelje europske integracije, koliko činjenica da su od 1. siječnja 1958. do 1. travnja 1991., uza sve pravno-stručne i političke napore, donesena samo dva međunarodna ugovora kojima se na području EEZ ujednačava MPP. Taj dojam o lošem tempu ujednačavanja MPP-a međunarodnim ugovorima nije mogla ublažiti ni činjenica da EEZ na temelju Europskog jedinstvenog akta iz 1986., počevši od 22. lipnja 1988., donosi smjernice (direktive) kojima se harmoniziraju kolizijska pravila za određena pitanja MPP-a.²⁹

Daljnji poticaj eurointegracijskom procesu i unifikaciji MPP-a međunarodnim ugovorima dao je **Ugovor iz Maastrichta** od 7. veljače 1992.³⁰ Otada se “pravosudna suradnja u građanskim predmetima” uređuje kao područje suradnje od zajedničkog interesa (čl. K.1. t. 6). Time “pravosudna suradnja u građanskim

²⁶ Schweitzer, Hummer, *op. cit.* u bilj. 23, rubni br. 19.

²⁷ Usporedi Basedow, *The Communitarization of the Conflict of Laws under the Treaty of Amsterdam*, CMLRev., 2000. (dalje u tekstu: Communitarization), str. 687.

²⁸ Vidi o tome u Sajko, *op. cit.* u bilj. 3, str. 70 – 72, te Sajko u Sajko, Sikirić, Bouček, Babić, *Tepoš, Izvori hrvatskog i europskog međunarodnog privatnog prava*, Zagreb, 2001., str. 9.

²⁹ Vidi više o tome u Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 32 – 40 i 50 – 51.

³⁰ ABl EG C 191 od 29. srpnja 1992. To je Ugovor koji je potpisan u Maastrichtu 7. veljače 1992., a na snagu je stupio 1. studenog 1993. Vidi više o tome u Vedder, *Das neue Europarecht*, Wiesbaden, 1992., str. XIII. Tim se Ugovorom osniva EU i uvode zajedničke politike, a izmjenama i dopunama Rimskog ugovora naziv EEZ zamjenjuje se nazivom EZ.

predmetima”, koja uključuje sve građanskopravne predmete povezane s “ostvarenjem ciljeva Unije, posebice slobode kretanja” (čl. K.1. Ugovora o EU), nema više isključivo nacionalno obilježje, pa je slijedom toga **Vijeće EU državama članicama** u navedenoj materiji **ovlašteno predlagati međunarodne ugovore** (čl. K.3. st. 2. t. c) Ugovora o EU).³¹

Činjenica da je E(E)Z uz sav angažman za uređenje MPP-a na svojem području iznjedrio samo BK i RK te da neprimjereno korištenje izvora europskog sekundarnog prava također nije dalo očekivane rezultate na izgradnji zajedničkog i unutarnjeg tržišta, potaknula je važne promjene u sustavu unifikacije MPP-a na području EU. Da bi se postigao željeni napredak, bilo je nužno ubrzati proces komunitarizacije davanjem još većih ovlasti nadležnim tijelima EZ/EU. To je ostvareno tek 1997. donošenjem Ugovora iz Amsterdama.³² Druga faza suvremenog razvitka europskog MPP-a, **zajedničkopravna integracijska faza**, u kojoj pratimo pravni položaj međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a, počinje 1. svibnja 1999. stupanjem na snagu Ugovora iz Amsterdama.³³

III. MEĐUNARODNI UGOVORI KAO IZVORI MPP-a NA PODRUČJU EZ/EU U ZAJEDNIČKOPRAVNOJ EUROINTEGRACIJSKOJ FAZI (1999. – 2009.)

I. Opće napomene

Iako je do kraja postupka donošenja Ugovora iz Amsterdama bilo sporno treba li se pravosudna suradnja premjestiti u pravo EZ ili to pitanje i nadalje ostaviti u okviru međuvladine suradnje u pravu EU (čl. K. 1. br. 6), prevagnula je, ipak, opcija na temelju koje se “pravosudna suradnja u građanskim predmetima”³⁴ (čl.

³¹ Vidi više o tome u Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 51 – 53 te O’Keeffe, *Recasting the third pillar*, CMLRev, 1995., str. 893 i dalje.

³² Ugovor iz Amsterdama donesen je 2. listopada 1997., a stupio je na snagu 1. svibnja 1999. Njegov je puni naziv Ugovor iz Amsterdama o izmjeni Ugovora o Europskoj uniji, Ugovora o osnivanju Europske zajednice kao i nekih s njima povezanih pravnih akata (OJ EC 1997, C-340/01).

³³ Usporedi Stone, *EU Private International Law – Harmonization of Laws*, Cheltenham, 2006., str. 3 –5 te Kohler, *Der europäische Justizraum für Zivilsachen und das Gemeinschaftskollisionsrecht*, IPRax, 2003., str. 412.

³⁴ Vidi o tome u Mayer, Heuzé, *Droit international privé*, osmo izdanje, Paris, 2004., str. 22. te usporedi Pirrung, *Europäische justizielle Zusammenarbeit in Zivilsachen – insbesondere das neue Scheidungsübereinkommen*, ZEuP, 1999., str. 835 i dalje.

61. – 69.) iz tzv. trećeg stupa³⁵ premješta u tzv. prvi stup EU.³⁶ Time je **europsko MPP u pravnotehničkom smislu postalo pravo EZ**³⁷ koje se u pravilu uređuje europskim sekundarnim pravom, a glavni unifikacijski instrument postaje uredba. Ona kao pravni izvor obilježava cjelokupno razdoblje eurointegracijskog razvitka europskog MPP-a od 1999. do 2009. godine. U tom je smislu čl. 65. Ugovora o osnivanju EZ³⁸ postao najvažnija odredba unutarnje nadležnosti EZ za uređenje europskog MPP-a. Međutim, za međunarodne ugovore kao izvore MPP-a na području EU najvažnija je odredba tadašnjeg čl. 300. Ugovora o osnivanju EZ koja uređuje vanjsku nadležnost EZ.

³⁵ EU se tada opisivalo krovnom organizacijom koja počiva na tri stupa te se počevši od Ugovora iz Maastrichta iz 1992. slikovno predočava kao grčki hram. Prvi stup činile su tri europske zajednice: (danas bivša) Europska zajednica za ugljen i čelik, EZ i Euratom. Budući da je Pariški ugovor iz 1951. zaključen na rok od pedeset godina, a nakon toga nije produljen, Europska zajednica za ugljen i čelik prestala je postojati 22. srpnja 2002. (vidi o tome u Europa-Recht, 18. Auflage, München, 2003., str. XII.). U prvom stupu također se nalazila npr. carinska i monetarna unija te zajednička poljoprivredna politika. Drugi stup bio je “zajednička vanjska i sigurnosna politika”, a treći “policijska i pravosudna suradnja u kaznenim predmetima”. Osnovna razlika između prvog i drugih dvaju stupova bila je u tome što su se u prvom stupu koristili pravno obvezujući instrumenti i postupci utemeljeni na Ugovoru o osnivanju EZ, dakle pravni akti koji imaju pretežito nadnacionalni karakter, a u drugom i trećem stupu Europsko vijeće i Vijeće EU donosili su pravne akte koji su bili utemeljeni na međuvladinoj suradnji. Vidi o tome Oppermann, Classen, Nettesheim, *Europarecht*, četvrto izdanje, München, 2009., str. 16.

³⁶ Usporedi Thorn, *Entwicklungen des Internationalen Privatrechts 2000-2001*, IPRax, 2002. (dalje u tekstu: *Entwicklungen des IPR*) str. 349 te Jayme, Kohler, *Europäisches Kollisionsrecht 1997 - Vergemeinschaftung durch “Säulenwechsel”?*, IPRax, 1997., str. 385 – 386.

³⁷ Usporedi Cheshire, North, Fawcett, *Private International Law*, četrnaesto izdanje, London, 2008. (dalje u tekstu: *PIL*), str. 12 – 13.

³⁸ Čl. 65. Ugovora o EZ glasi:

“Mjere u području pravosudne suradnje u građanskim predmetima s prekograničnim obilježjem, potrebne radi nesmetanog djelovanja unutarnjeg tržišta i koje treba donijeti prema čl. 67., uključuju:

- a) poboljšati i pojednostaviti
 - sustav prekogranične dostave sudskih i izvansudskih podnesaka
 - suradnju u izvođenju dokaza
 - priznanje i ovrhu sudskih i izvansudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima
- b) unaprijediti ujednačenost važećih kolizijskih odredaba i odredaba o sprečavanju sukoba nadležnosti u državama članicama**
- c) ukloniti zapreke za nesmetano odvijanje građanskih postupaka, a prema potrebi unaprijediti ujednačenost važećih propisa o građanskom postupku u državama članicama.” (Prijevod: V. Bouček).

2. Međunarodni ugovori kao izvori MPP-a u eurointegracijskim i izvaneurointegracijskim okvirima

Postamsterdamski pravni ustroj EU omogućio je EZ kao “srcu EU” i odgovarajuće vanjske nadležnosti u uređenju MPP-a.³⁹ Europski sud već je 1971. presudio⁴⁰ da uz nadležnost EZ na unutarnjem tržištu, prema odredbama Ugovora o (E)EZ postoji i njezina komplementarna vanjska nadležnost.⁴¹ Time je Europski sud u europsko pravo uveo doktrinu implicitnih ovlasti EZ.

Prema odredbama Ugovora o EZ Zajednica je bila ovlaštena sklapati međunarodne ugovore s drugim državama i međunarodnim organizacijama (čl. 300.) (i) u pitanjima europskog MPP-a koja je nadležna uređivati europskim sekundarnim pravom.⁴² To znači da su vanjske nadležnosti EZ glede MPP-a također određene odredbom čl. 65. Ugovora o EZ.⁴³ Iako se u međunarodnopravnoj fazi (1958. – 1999.) EZ tom nadležnošću za uređenje europskog MPP-a nije koristio, takva se praksa promijenila, što je vidljivo i iz sljedećih primjera.

Prvi je primjer Ugovor EZ s Danskom od 19. listopada 2005. Budući da se BU I nije primjenjivao na Dansku, već je između država članica EZ i Danske na snazi bio BK (čl. 68. BU I),⁴⁴ postojao je ipak obostrani interes svih država EU da se odnos EZ i Danske glede sudske nadležnosti i priznanja i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima redefinira. Tako je nakon dugogodišnjih priprema⁴⁵ izrađen, a zatim je Vijeće EZ 20. rujna 2005. donijelo u ime EZ odluku⁴⁶ da se između EU i Danske potpiše 19. listopada 2005. novi međunarodni ugovor o sudskoj nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim predmetima. Ugovor je objavljen 16. studenoga 2005. godine.⁴⁷ Stupanjem

³⁹ Usporedi Heß, *Die Europäisierung des internationalen Zivilprozessrechts durch den Amsterdamer Vertrag – Chancen und Gefahren*, NJW, 2000. (dalje u tekstu: *Die Europäisierung des internationalen Zivilprozessrechts*), str. 30.

⁴⁰ Osim te nadležnosti Zajednice ne može postojati konkurirajuća nadležnost država članica jer bi sve što se događa izvan tijela Zajednice bilo nespojivo s jedinstvom zajedničkog tržišta te ujednačenom primjenom prava Zajednice. (Presuda Europskog suda od 31. ožujka 1971., Rs. 22/70., Slg. 1971, str. 263. u predmetu AETR.)

⁴¹ Vidi o tome više u: Wilderspin, Rouchaud-Joët, *La compétence externe de la Communauté européenne en droit international privé*, Rev. crit., 2004., str. 6 i dalje.

⁴² Usporedi Kropholler, *Internationales Privatrecht*, šesto izdanje, Tübingen, 2006., str. 78.

⁴³ Heß, *op. cit.* u bilj. 39, str. 30.

⁴⁴ Međutim, primjena BK-a odnosila se samo na četrnaest starih država članica EU, a to *a contrario* znači da se BK nije primjenjivao na onih dvanaest država koje su članice EU postale 1. svibnja 2004., odnosno 1. siječnja 2007.

⁴⁵ Vidi KOM (2005) 145 od 15. travnja 2005.

⁴⁶ Vidi Zaključak 2005/790 EZ.

⁴⁷ OJ EU, L 299, 62. od 16. studenoga 2005.

na snagu navedenog Ugovora 1. srpnja 2007.⁴⁸ između EU i Danske prestao je vrijediti BK, koji je zamijenjen sadržajno gotovo identičnim odredbama BU I.

Takav neobičan utjecaj BU I na međunarodne ugovore rezultirao je, dakle, zamjenom BK, stranke koje su bile (pojedinačno) sve države članice EU, novim višestranim međunarodnim ugovorom, stranke kojeg su sklopile Danska s jedne i EZ s druge strane.⁴⁹ Budući da europsko pravo državama članicama ne dopušta da se uredbe koje se izravno primjenjuju implementiraju u nacionalno pravo države članice, Danska je u smislu dopuštene joj rezerve zadržala institucijski okvir za pravosudnu suradnju, ali je pregovorima iznjedrila sadržajno "paralelne ugovore". S obzirom na to da zabrana sklapanja međunarodnih ugovora s EZ nije postojala, uz BU I Danska je na opisan način (dakle, služeći se međunarodnim ugovorom kao formalnim izvorom) paralelno (sadržajno) preuzela i Uredbu Vijeća EZ o dostavi sudskih i izvansudskih dokumenata u građanskim i trgovačkim predmetima od 29. svibnja 2000.⁵⁰

Nov pristup EZ vanjskoj nadležnosti i s njom povezanim međunarodnim ugovorima koji sadrže odredbe MPP-a vidi se i iz sljedećeg primjera.

Drugi je, dakle, primjer EZ i Luganska konvencija iz 1988. Vanjska nadležnost EZ aktivirana je i glede Luganske konvencije od 16. rujna 1988. o sudskoj nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim predmetima⁵¹ (dalje u tekstu: LK), koja je identičnu materiju (iz BK) uređivala između država članica EU i država članica EFTA-e. Važnost LK-a bila je znatno smanjena kad su Austrija, Finska i Švedska nakon 1995. postale stranke BK-a, a još više kad je BK pretočen u BU I.

Od Europskog suda (Sud EZ) još je 5. ožujka 2003. u smislu čl. 300. st. 6. Ugovora o EZ zatraženo mišljenje o sljedećem pravnom pitanju: Mogu li i dalje države članice EU (same) biti ugovorne stranke LK-a ili EZ zajedno s njima? Do donošenja odluke sklapanje novog LK-a bilo je odgođeno. O tom pitanju izjasnio se velik broj zainteresiranih država, a 19. listopada 2004. **Europski sud** o tome je proveo i raspravu. Tek u svojem mišljenju 1/03 od 7. veljače 2006. Europski

⁴⁸ OJ EU L 94/70 od 4. travnja 2007.

⁴⁹ Opisano pravnu situaciju možemo objasniti određenom povijesno relevantnom činjenicom. Naime, Ugovor iz Maastrichta od 7. veljače 1992. na referendumu u Danskoj nije prihvaćen, pa je Danska stavila rezervu, među ostalim, i na njegove odredbe o pravosudnoj suradnji, što je omogućilo da se, uz prihvaćanje takvih rezervi, Ugovor iz Maastrichta na ponovljenom referendumu 1994. ipak prihvati. Takav povlašteni položaj Danska je stekla i zbog političke percepcije ostalih država članica EU koje su Dansku promatrale kao državu važnu i za ostale skandinavske države jer tada Švedska još nije bila članica EU, a Norveška je također referendumima odbijala ulazak u EU. Pri tome naravno nije previđen i kriterij BND-a koji je u Danskoj *per capita* veći od njemačkog.

⁵⁰ OJ EU L 94/70 od 4. travnja 2007.

⁵¹ ABI EG 1988 L 319, 9.

sud odgovorio je na postavljeno pitanje i ustvrdio da je **sklapanje nove Luganske konvencije “u cijelosti u isključivoj nadležnosti Europske zajednice”**.⁵² Pri tome je Europski sud svoje stajalište objasnio navodeći da BU I sadržava “jedan sveobuhvatni i koherentni sustav”, i za sudsku nadležnost, i za priznanje i ovrhu sudskih odluka, koji **vrijedi ne samo u odnosima država članica, već i za odnose između jedne države članice i treće države**. Iz BU I može se zaključiti da bi njezine odredbe kroz izjednačeni sadržaj mogle štetiti prostorno široj Luganskoj konvenciji. To stajalište potvrđuje predviđena razdvajajuća klauzula, koja bi prema uzoru na dosadašnju odredbu čl. 54. b. Luganske konvencije uređivala odnos između BU I i nove Konvencije.⁵³ Takvo stajalište Europskog suda o području važenja BU I odlučujuće je za države članice EU jer ih sprečava u pravnim odnosima s trećim državama pozivati se na svoje pravo ili s njima sklapati dvostrane ugovore u okviru polja primjene BU I.

Navedeno mišljenje Europskog suda iz 2006. omogućilo je da se u ožujku 2007. u Bruxellesu održi diplomatska konferencija na kojoj su bili vođeni pregovori EZ i država EFTA-e o sklapanju nove Luganske konvencije. **30. listopada 2007. EZ, s jedne strane, i Island, Norveška i Švicarska, s druge strane, potpisali su novu Lugansku konvenciju**, kojom se zamjenjuje ona prvotna iz 1988. Novom Luganskom konvencijom, koja je usklađena s odredbama BU I, ujednačene su odredbe o nadležnosti sudova u EU i u državama EFTA-e, a presude koje se donose na području europskog gospodarskog prostora⁵⁴ lakše će se priznati i izvršiti. LK stupio je na snagu 1. siječnja 2010. između država članica EU, uključujući Dansku⁵⁵ i Norvešku.⁵⁶

U odnosu na Švicarsku novi LK vrijedi od 1. siječnja 2011.⁵⁷ Island bi trebao postati strankom LK-a u prvoj polovici 2011., odnosno tri mjeseca nakon polaganja ratifikacijskog instrumenta kod depozitara (čl. 69. st. 5. LK-a).

Opisana konstelacija odnosa između izvora europskog MPP-a koju prožima komunitarijacija otvorila je pravno pitanje o kojem se prije stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama nije formalno raspravljalo, a ono glasi: Može li se redefinirati uloga EZ (danas EU) i država članica kao stranaka Haaške konferencije?

Treći je primjer: EZ i Haaška konferencija za MPP. Analogno LK-u pojavilo se pitanje: Može li EZ uz države članice EU ili umjesto njih biti stranka međunarodnih ugovora i u odnosu s Haaškom konferencijom za MPP?

⁵² Vidi Lavranos, *Opinion 1/03, Lugano Convention*, Full Court, 2006., CMLRev, 2006., str. 1095.

⁵³ Jayme, Kohler, *op. cit.* u bilj. 3, str. 538.

⁵⁴ Eng. *European economic area*.

⁵⁵ LK se ne odnosi na Grenland i Farsko otočje.

⁵⁶ Čl. 69. st. 4. LK-a određuje njegovo stupanje na snagu nakon šest mjeseci od polaganja ratifikacijskih instrumenata kod depozitara.

⁵⁷ OJ EU 2010, L 140/1.

Stari Statut određivao je da članice Haaške konferencije mogu biti samo države, ali ne i organizacije.⁵⁸

Nakon mišljenja Europskog suda od 7. veljače 2006. br. 1/03 postalo je jasno da i Haaška konvencija o sporazumu o nadležnosti iz 2005.⁵⁹ potpada pod isključivu nadležnost EZ. To se odnosi i na dvostrane ugovore koji više nisu mogli biti valjano sklopljeni, a njima Italija i Njemačka bilateralno uređuju pitanja međunarodne nadležnosti i priznanja stranih sudskih odluka iz područja primjene BU I.⁶⁰

Zbog toga se pri razmatranju Haaške konvencije o sporazumu o nadležnosti moralo pronaći pragmatično rješenje. Europska komisija dobila je status promatrača, pa je mogla sudjelovati na sjednicama. Države članice zastupala je Komisija uz sudjelovanje tadašnjeg Predsjedništva EU. Države članice mogle su zajednička stajališta podržavati vlastitim usmenim doprinosima raspravi. Takvo rješenje nije moglo dugoročno opstati, pa je odredbama novog Statuta Haaške konferencije, koji je stupio na snagu 1. siječnja 2007., određeno da i "organizacije regionalnih gospodarskih organizacija"⁶¹ mogu postati članice Haaške konferencije. To mogu biti "isključivo od suverenih država stvorene međunarodne organizacije, na koje su njihove države članice za određene vrste poslova prenijele nadležnost, što uključuje i ovlasti u tim poslovima donositi zaključke koji su za njihove države članice obvezujući" (čl. 3. st. 9. Statuta). Pretpostavka za članstvo jedne takve organizacije jest, među ostalim, predaja izjave o nadležnosti koja određuje za koje su poslove članice na nju prenijele svoje ovlasti (čl. 3. st. 3. Statuta).

Polazeći od navedenih razloga, Vijeće je 11. travnja 2006. utvrdilo političku strategiju za ambiciozni dugoročni program kojim se treba urediti potpuno isključivanje država članica EU iz pravosudne suradnje u građanskim predmetima s trećim državama u bilateralnim i multilateralnim okvirima na regionalnom i globalnom planu.⁶² U ostvarenju toga plana, kao prvi priređeni korak, unatoč protivljenju europske (posebno francuske) akademske zajednice, **EZ je 3. travnja 2007. pristupio Haaškoj konferenciji za međunarodno privatno pravo**⁶³, čime je vanjska nadležnost EZ na području europskog međunarodnog

⁵⁸ Vidi BGBl 1959 II 981.

⁵⁹ Vidi o tome Bucher, *La Convention de La Haye sur les accords d'élection de for*, SZIER, 2006., str. 29.

⁶⁰ Vidi npr. presudu Europskog suda od 14. srpnja 2005., Rs. C-433/03., Slg. 2005., I 6985, u predmetu *Komisija c/a Njemačka*.

⁶¹ Vidi BGBl 2006 II 1418.

⁶² Vidi Ratsdokument 8140/06 JUSTCIV 93 – Aspects of judicial cooperation in civil matters in the framework of the Strategy for the External Dimension of JHA: Global freedom, Security and Justice.

⁶³ Vidi više o tome u Schulz, *The Accession of the European Community to the Hague Conference on PIL*, ICLQ, 56, 2007., str. 939.

privatnog prava ušla u novu fazu odnosa. Još istoga dana predsjednica Vijeća položila je ispravu kojom je EZ prihvatio Statut i kojom postaje članica Haaške konferencije. U smislu svoje vanjske nadležnosti EZ je kao članica spram Haaške konferencije potpuno poslovno sposobna. Zajednicu prema van zastupa Komisija uz prethodnu koordinaciju s državama članicama (osim Danske). Države članice imaju pravo stavljati rezerve, sudjelovati na sjednicama i svojim govorima usmeno podržavati izlaganja Komisije. EZ je ovlašten koristiti se svojim pravom glasa prema broju država članica koje su za određene poslove svoje ovlasti prenijele na Zajednicu i koje na određenoj sjednici imaju pravo glasovati te koje su za to prijavljene.

Afirmacija vanjske nadležnosti EZ na području europskog MPP-a i njezina primjena vide se i iz najnovijih aktivnosti Europske komisije koje pospješuju donošenje međunarodnih ugovora kao što je npr. Konvencija o sporazumu o izboru nadležnog suda od 30. lipnja 2005.⁶⁴

Iako je u drugoj integracijskoj fazi europskog MPP-a doneseno nekoliko puta više unifikacijskih pravnih akata nego u razdoblju do 1999., a riječ je o jedanaest uredaba⁶⁵ i trima smjernicama, ovu fazu obilježava i relativno velik neuspjeh na kolizijskopravnom planu. Naime, samo dvije od jedanaest uredaba na gotovo cjelovit način uređuju mjerodavno pravo na području država članica EU, a u jednoj od njih jedanaest mjerodavno pravo uređeno je samo jednom odredbom koja upućuje na drugi izvor, odnosno međunarodni ugovor.⁶⁶

IV. MEĐUNARODNI UGOVORI KAO IZVORI MPP-a NA PODRUČJU EU U UNIJSKOPRAVNOJ EUROINTEGRACIJSKOJ FAZI (2009. – 2010.)

1. Opće napomene

Stupanjem 1. prosinca 2009. na snagu Lisabonskog ugovora od 13. prosinca 2007. europsko MPP ušlo je u treću, unijskopravnu fazu u kojoj pratimo pravni položaj međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a. Lisabonski ugovor “označuje novu fazu u procesu ostvarenja sve tješnje unije naroda Europe” (čl. 1. st. 2. UEU), a njegovim stupanjem na snagu Europska unija zamjenjuje i nasljeđuje Europsku zajednicu (čl. 1. st. 3. UEU) jer otada Europska unija ima pravnu osobnost (čl. 47. UEU).

⁶⁴ Usporedi Sajko, *op. cit.* u bilj. 3, str. 68 – 69.

⁶⁵ Vidi više o tome u Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 63 – 67.

⁶⁶ *Ibid.*, str. 65.

Uz gospodarsku integraciju uspostavljanjem unutarnjeg tržišta (čl. 3. st. 3. UEU), EU izgrađuje i specifičan pravni prostor stvaranjem područja slobode, sigurnosti i pravde (čl. 67. st. 1 UNREU) kojemu i norme europskog MPP-a kao sastavnice pravosudne suradnje u građanskim predmetima (čl. 81. st. 2. t. c) UNREU)⁶⁷ daju svoj dodatni eurointegracijski doprinos.⁶⁸ To znači da su vanjske nadležnosti EU glede uređenja MPP-a načelno određene odredbom čl. 81. UNREU koja je sadržajno dopunjena ranija odredba čl. 65. Ugovora o EZ.⁶⁹

⁶⁷ Članak 81. UNREU glasi:

1. Unija razvija pravosudnu suradnju u građanskim predmetima s prekograničnim obilježjima, koja počiva na načelu uzajamnog priznanja sudskih i izvansudskih odluka. Ta suradnja može obuhvatiti donošenje mjera za usklađivanje pravnih propisa država članica.
2. U svrhu stavka 1. Europski parlament i Vijeće, postupajući u redovitom zakonodavnom postupku, donijet će mjere, posebice ako su potrebne za nesmetano djelovanje unutarnjeg tržišta, koje trebaju osigurati:
 - a) uzajamno priznanje i ovrhu sudskih i izvansudskih odluka između država članica
 - b) prekograničnu dostavu sudskih i izvansudskih podnesaka
 - c) ujednačenost kolizijskih normi i propisa za izbjegavanje sukoba nadležnosti**
 - d) suradnju pri izvođenju dokaza
 - e) djelotvoran pristup pravosuđu
 - f) uklanjanje zapreka za nesmetano odvijanje građanskih postupaka, a prema potrebi unaprijediti ujednačenost važećih propisa o građanskom postupku u državama članicama
 - g) razvitak alternativnih metoda rješavanja sporova
 - h) promicanje daljnje izobrazbe sudaca i sudskih službenika.
3. Iznimno od st. 2., mjere u obiteljskopравnim odnosima s prekograničnim obilježjem odredit će Vijeće postupajući u skladu s posebnim legislativnim postupkom. Vijeće će odlučivati jednoglasno nakon očitovanja Europskog parlamenta.

Vijeće može na prijedlog Komisije donijeti odluku (zaključak) (eng. *adopt a decision*, njem. *einen Beschluss erlassen*, franc. *adopter une décision*) prema kojoj će se uređivati aspekti obiteljskog prava s prekograničnim obilježjem, koji mogu biti predmet pravnih akata donesenih u redovitom zakonodavnom postupku. Vijeće donosi odluku jednoglasno, nakon očitovanja Europskog parlamenta.

O prijedlogu iz prethodnog stavka obavijestit će se nacionalni parlamenti. Bude li taj prijedlog nacionalni parlament u roku od šest mjeseci od dostave odbio, neće se donijeti odluka iz prethodnog stavka. Ako prijedlog ne bude odbijen, Vijeće može donijeti odluku." (Prijevod V. Bouček).

⁶⁸ Vidi više o tome u Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 108 – 123.

⁶⁹ Vidi u ovom radu *supra*, bilješka br. 38. Također, *arg. ex* paragraf 19 presude u predmetu *ERTA* jer se, imajući na umu provedbu odredaba ugovora, sustav unutarnjih mjera Zajednice (danas EU) ne može odvojiti od sustava vanjskih odnosa.

Stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora **1. prosinca 2009. europsko MPP u pravnotehničkom smislu postalo je pravo EU**. Ono se i nadalje u pravilu uređuje europskim sekundarnim pravom, a glavni unifikacijski instrument ostaje uredba. Međutim, specifičnu važnost u lisabonskom ustroju izvora MPP-a imaju i međunarodni ugovori, odnosno europski ugovori.

2. Europski ugovori kao izvori MPP-a

Pravni položaj međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a na području EU određuje **opći pravni okvir** određen odredbama Lisabonskog ugovora iz 2007., odnosno njegovih jednakovrijednih sastavnica, Ugovora o EU i Ugovora o načinu rada EU.⁷⁰

U pravnom ustroju EU UEU određuje vertikalnu podjelu nadležnosti koja se temelji na određenim načelima. Prema općim odredbama UEU granice nadležnosti EU uređene su **načelom prenesenih ovlasti**, odnosno načelom dodjeljivanja (nadležnosti).⁷¹ U skladu s tim načelom, Unija djeluje samo u granicama nadležnosti koje su joj države članice ugovorima dodijelile kako bi postigla u njima određene ciljeve (čl. 5. st. 1. reč. 1. UEU).

Nadležnosti koje ugovorima nisu dane Uniji zadržavaju države članice (čl. 5. st. 2. UEU). Primjenjuje se, dakle, **načelo supsidijarnosti**. U područjima koja nisu u isključivoj nadležnosti Unije ona djeluje samo ako, i u mjeri u kojoj države članice ne mogu na zadovoljavajući način ostvariti ciljeve koji su sadržani u predloženim mjerama, ... a koji se mogu, radi opsega ili učinka iz predložene mjere, na bolji način postići na razini Unije (čl. 5. st. 3. reč. 1. UEU).

Osim toga, sadržaj i oblik mjera koje poduzima EU ne smije prelaziti ono što je potrebno za postizanje ciljeva ugovora (čl. 5. st. 4. reč. 1. UEU). Primjenjuje se, dakle, **i načelo proporcionalnosti**.

U pravnom ustroju EU UNREU određuje vrste nadležnosti EU. To su isključiva, podijeljena i nadopunjujuća (ili komplementarna) nadležnost (čl. 2.).

Od navedenih EU **“ima i isključivu nadležnost za sklapanje međunarodnih ugovora** kad njegovo sklapanje predviđa zakonodavni akt Unije i ako je potreban kako bi Uniji omogućio ostvarivanje njezine unutarnje nadležnosti ili ako njegovo sklapanje može utjecati na zajednička pravila ili izmijeniti njihovo polje primjene” (čl. 3. st. 2. – prijevod V. Bouček).

⁷⁰ Vidi u ovom radu *supra*, bilj. 9.

⁷¹ U hrvatskoj pravnoj literaturi pojavljuju oba izraza, pa ih treba shvatiti kao istoznačnice. Tako npr. Perišin, *Razgraničenje ovlasti Europske unije i država članica, u Reforma Europske unije – Lisabonski ugovor*, Zagreb, 2009., str. 221 te Rodin, *Uvjeti i pravna osnova članstva*, u: *Reforma Europske unije – Lisabonski ugovor*, Zagreb, 2009., str. 258.

UNREU općom klauzulom određuje da **EU može sklopiti sporazum s jednim ili više trećih zemalja** ili međunarodnih organizacija ako tako predviđaju ugovori ili ako je sklapanje sporazuma potrebno radi postizanja kojega od ciljeva iz tih ugovora, u okviru politika EU ili ako je to predviđeno kojim pravno obvezujućim aktom Unije ili bi moglo utjecati na zajednička pravila ili promijeniti njihovo polje primjene (čl. 216. st. 1. UNREU).

Ovom se odredbom u europskom pravu kodificiraju implicitne nadležnosti utvrđene u sudskoj praksi Europskog suda. Za sklapanje međunarodnog ugovora iz čl. 216. UNREU Unija ima isključivu nadležnost u smislu čl. 3. st. 2. UEU.⁷²

Pregovori o sporazumima između EU i trećih zemalja ili međunarodnih organizacija i njihovo sklapanje provode se u skladu s postupkom određenim u čl. 218. UNREU, dakle, europskim primarnim pravom. Sporazumi koje sklopi EU **obvezujući** su za njezine institucije i za države članice EU (čl. 216. st. 2. UNREU).

Zbog takva ustroja međunarodnih ugovora u europskom MPP-u postavljaju se određena pravna pitanja vezana uz međusobni odnos izvora MPP-a na području EU u postlisabonskoj, odnosno unijskopravnoj fazi MPP-a.

3. Pozicija europskih i međudržavnih ugovora u hijerarhijskoj ljestvici izvora MPP-a na području EU

Temeljno načelo u hijerarhiji izvora MPP-a na području EU je **nadređenost europskog primarnog i sekundarnog MPP-a spram nacionalnog MPP-a**.⁷³

Iako se u europskom MPP-u odredbe primarnog prava EU tek iznimno nalaze, one u hijerarhijskoj ljestvici izvora europskog MPP-a (u širem smislu) zauzimaju prvo mjesto. Ta iznimka su npr. čl. 101. UNREU kojim se na području država članica EU izričito određuje zabrana svakog ponašanja protivnog slobodnom tržišnom natjecanju “unutar unutarnjeg tržišta” i čl. 102. UNREU kojim se zabranjuje zloraba vladajućeg položaja poduzeća između privatnopravnih i javnopravnih gospodarskih subjekata koja imaju učinak “na unutarnjem tržištu” (bivši čl. 81. i 82. Ugovora o osnivanju EZ). U navedenim odredbama nalaze se skrivena jednostrana kolizijska pravila. Čl. 101. i 102. UNREU odredbe su europskog kartelnog privatnog prava⁷⁴, koje se kao odredbe

⁷² Vidi više o tome u Vedder, *Nationalbericht für Deutschland*, u: Müller-Graff (Hrsg.), *XXII FIDE (Fédération Internationale pour le Droit Européen)-Kongress, EuR-Beiheft, 2007.*, str. 7 te Cremona, *Community Report*, u: FIDE 2006., str. 319.

⁷³ Vidi više o tome u Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 11 – 13 te 25 – 29.

⁷⁴ Vidi više o tome u Bouček, *Hrvatski Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja iz 2003. i međunarodno kartelno privatno pravo*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1, 2004., str. 190 – 191.

europskog primarnog prava primjenjuju izravno (neposredno)⁷⁵ te u privatno-pravnim odnosima gospodarskih subjekata imaju horizontalan izravan učinak.

Prema stajalištu Europskog suda ta se odredba primjenjuje i na ugovorne odredbe gospodarskih subjekata iz trećih država (izvan EU) ako one imaju izravan (neposredan) učinak na tržišno natjecanje na zajedničkom tržištu.⁷⁶

Na drugom mjestu hijerarhijske ljestvice izvora MPP-a na području EU nalaze se europski međunarodni ugovori, odnosno takvi ugovori **koje je EU ovlašten sklapati s drugim državama** i međunarodnim organizacijama (čl. 218. UNREU). Takvi međunarodni ugovori kao sastavnica prava EU imaju izravnu primjenu.⁷⁷ Oni prema praksi Europskog suda u hijerarhijskoj ljestvici zauzimaju mjesto nakon primarnog, ali prije sekundarnog prava.⁷⁸ To znači da se europski međunarodni ugovori u hijerarhijskoj ljestvici izvora europskog MPP-a nalaze između europskog primarnog prava i uredaba kao izvora europskog sekundarnog prava.⁷⁹

Na trećem mjestu hijerarhijske ljestvice izvora MPP-a nalaze se, sukladno gore rečenom, izvori europskog sekundarnog prava⁸⁰: uredbe i smjernice (direktive).

Uredba je glavni i dominantni izvor europskog MPP-a,⁸¹ ima opću primjenu, obvezujuća je u cijelosti i neposredno se primjenjuje u svim državama članicama EU (čl. 288. st. 2. UNREU).

⁷⁵ Ugovorom između belgijskog poduzetnika i talijanskog trgovačkog društva bila je određena primjena belgijskog (materijalnog) prava. Ništetnost toga ugovora utvrđena je na temelju čl. 85. st. 2. Ugovora o EZ (poslije čl. 81. st. 2., važeći čl. 101. UNREU). Švicarski Savezni sud primijenio je odredbu Ugovora o EZ jer je čl. 85. u Belgiji izravno mjerodavno pravo. Vidi presudu švicarskog Saveznog suda od 28. travnja 1992., BGE 118 II 193, kao i RabelsZ 1995., str. 309.

⁷⁶ Presuda Europskog suda od 27. rujna 1988., povezano s Rs. C-89, 104, 114, 116, 117 i 125-129/85., Slg 1988., str. 5193, paragraf 11. presude u predmetu *Ahlström Osa-keyhtioe i dr. c/a Komisija*, predmet poznat(iji) kao Zellstoff.

⁷⁷ *Arg. ex* presuda Europskog suda od 30. rujna 1987., Rs. 12/1986, Sleg. 1987., str. 3719, paragraf 14 presude u predmetu *Meryem Demirel c/a Stadt Schwäbisch Gemünd*.

⁷⁸ *Arg. ex* presuda Europskog suda od 12. prosinca 1972., Rs. 21-24/72, Slg 1972., str. 1291, paragraf 5 presude u predmetu *International Fruit Company NV I dr. c/a Produktschap voor groenten en fruit*.

⁷⁹ Usporedi Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 44.

⁸⁰ Vidi čl. 288. UNREU (ex čl. 249. Ugovora o EZ).

⁸¹ Komunitarizacija, odnosno unifikacija europskog MPP-a provodi se u pravilu uredbom, počevši od 1. svibnja 1999., vidi više o tome u Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 63 – 70.

Smjernica je obvezujuća za svaku državu članicu kojoj je upućena glede rezultata koji se njome moraju postići, a odabir oblika i metoda postizanja tih rezultata prepušten je toj državi (čl. 288. st. 3. UNREU). Ona u europskom MPP-u samo nakon ugradnje u nacionalno pravo države članice proizvodi izravan učinak među privatnopravnim subjektima. Stoga možemo zaključiti da s aspekta međunarodnog privatnog prava smjernica EU kao pravna odredba nema vlastitu kvalitetu, već to imaju samo harmonizirane odredbe nacionalnog prava donesene njezinom implementacijom.⁸²

Polazeći od načela nadređenosti izvora europskog MPP-a možemo zaključiti da uredba kao sastavnica europskog MPP-a ima prednost u odnosu na odredbe nacionalnog MPP-a koje su harmonizirane na temelju smjernice.

Na četvrtom mjestu hijerarhijske ljestvice izvora MPP-a na području EU nalaze se međudržavni ugovori. U intereuropskim (EU) privatnopravnim odnosima europsko MPP ima prednost u primjeni u odnosu na međudržavne ugovore kojih su ugovorne stranke države članice EU jer su takvi međunarodni ugovori, pod određenim pretpostavkama⁸³, sastavnice unutarnjeg pravnog poretka države članice EU. Takvo stajalište izražava npr. i Uredba Vijeća br. 2201/2003 o nadležnosti i priznanju i ovrsi presuda u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti od 27. studenoga 2003.⁸⁴, koja određuje da će u odnosima između država članica EU Uredba Vijeća br. 2201/2003, ako se tiču odnosa koje ona uređuje, imati prednost npr. spram Haaške konvencije od 5. listopada 1961. o nadležnosti i mjerodavnom pravu na području zaštite maloljetnika (čl. 60. st. 1. t. a) i Haaške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece od 25. listopada 1980. (čl. 60. st. 1. t. e).

Međutim, nadređenost europskog prava neće se primjenjivati na međunarodne ugovore koji sadržavaju odredbe MPP-a u kojima su, uz države članice EU, ugovorne stranke treće države. Dakle, **u odnosu na treće** (države izvan EU) **prednost europskog prava ne vrijedi.**

Lisabonskim ugovorom također se određuje da UEZ i UNREU ne utječu na prava i obveze koje izlaze iz sporazuma sklopljenih prije 1. siječnja 1958. ili za države članice koje tek trebaju pristupiti, koji su sklopljeni između jedne ili više

⁸² Vidi više o tome u Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 32 – 40.

⁸³ Potrebno je općenito da takav ugovor bude sklopljen od nadležnih državnih predstavnika, potvrđen (npr. ratificiran), objavljen te da je stupio na snagu kao međunarodni ugovor i u odnosu na određenu državu stranku.

⁸⁴ OJ EU 338/16 od 23. prosinca 2003. Navedena Uredba stupila je na snagu 1. kolovoza 2004., a primjenjuje se od 1. ožujka 2005.

država članica s jedne strane te jedne ili više trećih država s druge strane (čl. 351. UNREU).⁸⁵

U odnosu uredaba EU i međudržavnih ugovora koji sadržavaju kolizijske odredbe o određivanju mjerodavnog prava vrijedi **opće pravilo** prema kojem EU nakon donošenja uredbe i njezina stupanja na snagu načelno ne dira u primjenu važećih međudržavnih ugovora kojih su stranke države članice EU. To pravilo se bez ograničenja primjenjuje na odnose države članice ili članica EU i treće države, ali se u pravilu neće primijeniti i na odnose između država članica EU jer u tim pravnim odnosima europski pravni akt (npr. uredba) ima prednost pred takvim međudržavnim ugovorom.

Takvo opće pravilo potvrđuju npr. i odredbe Uredbe Rim II prema kojima ta Uredba ne dira u primjenu međunarodnih ugovora kojih su stranke jedna ili više država članica u trenutku prihvaćanja te Uredbe i koji sadržavaju kolizijska pravila o izvanugovornim obvezama (čl. 28. st. 1.). Međutim, Uredba Rim II u odnosima između država članica EU ima prednost pred međunarodnim ugovorima sklopljenim isključivo između dviju ili više država članica ako se takvi međunarodni ugovori odnose na predmete koje uređuje ta Uredba (čl. 28. st. 2.)

Sadržajno identična odredba, *mutatis mutandis*, predleži i u odredbama Uredbe Rim I kada je riječ o odnosu prema postojećim međunarodnim ugovorima koji sadržavaju kolizijska pravila o ugovornim obvezama (čl. 25.).

Iznimke od gore navedenog općeg pravila koje pozicionira međudržavne ugovore kao izvore MPP-a i istodobno ih određuje spram uredaba EU izlažemo u nastavku ovog rada *infra*, pod IV. 4., nazivajući ih specifičnostima međudržavnih ugovora kao izvora MPP-a na području EU.

Opisana pozicija europskih ugovora i međudržavnih ugovora znači da se gore navedeni međunarodni ugovori u hijerarhijskoj ljestvici izvora MPP-a na području države članice EU po pravnoj snazi nalaze iznad posebnih zakona (*lex specialis*) ili općih odredaba nacionalnih zakona o MPP-u ili onih sadržanih u običajnom pravu. *A contrario* možemo zaključiti da se **odredbe nacionalnog MPP-a sadržane u posebnim zakonskim odredbama (*lex specialis*) ili općim odredbama (*lex generalis*)**, pa i onda kada sadržavaju nacionalno harmonizirano pravo na temelju smjernice (direktive) EU, **u pravilu nalaze na petom mjestu u hijerarhijskoj ljestvici izvora MPP-a države članice EU.**

⁸⁵ Takvo stajalište sukladno je i bivšem Ugovoru o EZ, prema kojem u važnost ugovora s trećim državama, koji je sklopila država članica E(E)Z-a/EU prije ulaska u Zajednicu, odredbe Ugovora o EZ ne diraju (čl. 307.). Usporedi Craig, de Búrca, *EU Law – Text, Cases and Materials*, 4th Edition, Oxford, 2008., str. 204.

4. Specifičnosti međudržavnih ugovora kao izvora MPP-a na području EU i njihov utjecaj na hijerarhijsku ljestvicu tih izvora

4.1. Opće napomene

Opća pozicija europskih i međudržavnih ugovora u hijerarhijskoj ljestvici izvora MPP-a na području EU prikazana u ovom radu *supra*, pod IV. 3., kao što smo već naglasili, ne isključuje određene specifičnosti međudržavnih ugovora koji se primjenjuju ili će se predvidivo primjenjivati, čime se utječe i na hijerarhijsku ljestvicu izvora MPP-a na području EU.

Iz dosadašnjeg izlaganja razvidno je da je vanjska nadležnost EU u pravosudnoj suradnji u građanskim predmetima u pravilu sadržajno određena onim pravnim pitanjima koja su uređena donesenim unutarnjim pravnim aktima EU, ponajprije uredbama. Uredbe kao unificirajući pravni akti na području EU, iako dominantni, omogućuju samo specifičnu regionalnu unifikaciju⁸⁶ određenih pravnih pitanja načelno određenih u čl. 81. UNREU.⁸⁷ Ako bi se unificirani sustav europskog MPP-a za određena pravna pitanja sadržana u uredbama EU želio glede vanjske nadležnosti EU na specifičan način proširiti i na treće države, tada su međudržavni ugovori za tu funkciju EU i dalje podoban formalni izvor.

U nastavku rada navodimo određene specifičnosti međudržavnih ugovora i s njima povezanih uredbama kao izvora MPP-a na području EU.

4.2. "Oktroirani" međudržavni ugovori

U želji i potrebi donošenja normi MPP-a koje će zajedno s odredbama europskog MPP-a činiti koherentan sustav MPP-a na području EU, na prijedlog Komisije od 19. prosinca 2008.⁸⁸ EU donosi dvije uredbe. U objema uredbama određuju se postupak i uvjeti pod kojima države članice mogu, ali samo iznimno, i premda je na prvi pogled riječ o postojećoj vanjskoj nadležnosti EU, u vlastito ime pregovarati i sklapati međunarodne ugovore s trećim državama o specifičnim pitanjima iz određenog pravnog područja. U tom smislu i rabimo sintagmu iz podnaslova "oktroirani" međudržavni ugovori.

Prva je **Uredba Vijeća br. 664/2009. od 7. srpnja 2009. o uvođenju postupka za pregovore i sklapanje ugovora između država članica i trećih država koji se odnose na nadležnost i priznanje i ovrhu presuda i odluka**

⁸⁶ Usporedi Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 19.

⁸⁷ Vidi o tome u ovom radu *supra*, bilješka br. 67 i tekst uz nju.

⁸⁸ Vidi Dok. COM 2008, 894.

u bračnim predmetima, pitanja roditeljske odgovornosti i predmete uzdržavanja kao i mjerodavno pravo za uzdržavanje.⁸⁹ U navedenoj Uredbi sadržajno je riječ o pravnim pitanjima koja uređuju dvije uredbe, i to Uredba (EZ) 2201/2003. od 27. studenog 2003. o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti i prestanku važnja Uredbe (EZ) br. 1347/2000., koja je stupila na snagu 1. kolovoza 2004., a primjenjuje se od 1. ožujka 2005. (Bruxelles IIa uredba – BU IIa)⁹⁰, čija je verzija dopunjena u čl. 63. zbog specifičnosti ugovora sa Svetom Stolicom⁹¹, kao i Uredbi (EZ) br. 4/2009. od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsi odluka i suradnji u predmetima uzdržavanja (dalje u tekstu: Uredba o uzdržavanju).⁹²

Druga je Uredba Europskog parlamenta i Vijeća br. 662/2009. od 13. srpnja 2009. o uvođenju postupka za pregovore i sklapanje ugovora između država članica i trećih država o specifičnim pitanjima mjerodavnog prava za ugovorne i izvanugovorne obvezne odnose.⁹³ U navedenoj Uredbi sadržajno je riječ o pravnim pitanjima koja uređuju dvije uredbe, i to Uredba (EZ) br. 593/2008. Europskog parlamenta i Vijeća o mjerodavnom pravu za ugovorne obveze (Rim I) donesena 17. lipnja 2008.⁹⁴ i Uredba (EZ) br. 864/2007. Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze (Rim II).⁹⁵

Osnova za donošenje obiju uredaba iz 2009. koje izrijeком ovlašćuju države članice za navedena specifična pitanja sklapati međunarodne ugovore s trećim državama sadržana je također u točki br. 42 preambule Uredbe Rim I, točki br. 37 Uredbe Rim II te točki br. 40 preambule Uredbe o uzdržavanju. Objе gore navedene uredbe iz 2009. stupile su na snagu 20. kolovoza 2009. i time otvorile daljnju mogućnost donošenja međunarodnih ugovora kao izvora europskog MPP-a koji će se primjenjivati i izvan područja EU.

⁸⁹ OJ EU 2009., L 200/46.

⁹⁰ ABl EG 2003 Nr. L 338, S. 1. Vidi čl. 73., st. 1. BU IIa. Više o tome vidi Sikirić, *Uredba (EZ) br. 2201/2003 i hrvatsko međunarodno procesno pravo*, u: *Evropski sodni prostor*, Maribor, 2005., str. 31 – 61.

⁹¹ Vidi *Vorschlag vom 29. 9. 2004*, KOM(2004) 616 endgültig, odnosno Uredbu Komisije (EZ) br. 1937/2004. od 9. studenoga 2004. o izmjeni dodataka I-IV u BU I, ABl. EG 2004 L 334/3, kao i Uredbu Komisije (EZ) br. 2245/2004. od 27. prosinca 2004. o izmjeni dodataka I-IV u BU I, ABl. EG 2004 L 381/10.

⁹² OJ EU L 7/1.

⁹³ OJ EU 2009., L 200/25.

⁹⁴ OJ EU 2008 L 177/6 od 4. srpnja 2008.

⁹⁵ ABl EU L 199/40 od 31. srpnja 2007.

4.3. Sklapanje određenih međunarodnih ugovora na temelju izričitog ovlaštenja EU

Iz dosadašnjeg izlaganja razvidan je daljnji proces komunitarizacije europskog prava koji se u europskom MPP-u ne očituje samo u nadležnosti EU za sklapanje međunarodnih ugovora koji sadrže norme MPP-a, već se ogleda i u daljnjim aktivnostima EU koje trebaju pospješiti izgradnju MPP-a na području EU kada određene ovlasti za sklapanje međunarodnih ugovora imaju države članice EU.

Tako je Vijeće EU 5. lipnja 2008. ovlastilo sve države članice EU koje nisu ratificirale Haašku konvenciju od 19. listopada 1996. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju, ovrsi i suradnji na području roditeljske odgovornosti i mjerama za zaštitu djece da navedenu Konvenciju ratificiraju u roku od dvije godine.⁹⁶ Nakon isteka dvogodišnjeg roka za zajedničku ratifikaciju, ne želeći dodatno zadržavati proces ratifikacije navedenog međunarodnog ugovora, Komisija je tolerirala i pojedinačne ratifikacije država članica koje su uslijedile u različito vrijeme. Tako Konvencija od 1. studenog 2010. do 1. veljače 2011. stupa na snagu u Poljskoj, Cipru, Luksemburgu, Njemačkoj, Rumunjskoj, Španjolskoj i Francuskoj.⁹⁷

Iako se mogu očekivati daljnje ratifikacije Konvencije država članica EU te drugih država članica⁹⁸, proces i dugo trajanje procedure povezane s njezinim prihvaćanjem pokazuje da, bez obzira na važnost pravnog pitanja u određenom međunarodnom ugovoru, ni odredbe o vanjskoj nadležnosti EU nisu uspjele (dovoljno) ubrzati postupak njezine unifikacije organiziran u okviru Haaške konferencije za MPP.

4.4. Specifičnost odredaba međudržavnih ugovora na području uzdržavanja

Uzdržavanje kao jedno od obiteljskopравnih pitanja s prekograničnim obilježjem uređeno je u EU u Uredbi (EZ) br. 4/2009. od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsi odluka i suradnji u predmetima uzdržavanja (dalje u tekstu: Uredba o uzdržavanju).⁹⁹ Iz punog naziva Uredbe o uzdržavanju vidljiva je i njezina specifičnost jer je ona prvi europski pravni akt

⁹⁶ OJ EU 2008., L 151/36.

⁹⁷ Vidi više o tome na www.hcch.net.

⁹⁸ Konvenciju su 22. listopada 2010. potpisale i Sjedinjene Američke Države.

⁹⁹ OJ EU 2009., L 7/1.

koji u jednom formalnom izvoru europskog MPP-a regulira uz materiju međunarodnog građanskog procesnog prava i mjerodavno pravo.¹⁰⁰ U svim državama članicama na temelju čl. 15. Uredbe o uzdržavanju mjerodavno pravo za uzdržavanje određuje se primjenom Haaškog protokola od 23. studenog 2007. o mjerodavnom pravu za obveze uzdržavanja¹⁰¹ (dalje u tekstu: Haaški protokol o uzdržavanju).

U okviru Haaške konferencije za MPP donesena su za uzdržavanje dva unifikacijska instrumenta. Prvi je Haaška konvencija od 23. studenog 2007. o međunarodnom ostvarivanju uzdržavanja za djecu i druge članove obitelji¹⁰² (dalje u tekstu: Haaška konvencija o uzdržavanju) koja sadržava odredbe posebice o međunarodnoj suradnji te priznanju i ovrsi odluka. Drugi je Haaški protokol o uzdržavanju koji dopunjava Haašku konvenciju o uzdržavanju odredbama o mjerodavnom pravu jer se pojedine države članice nisu željele prikloniti primjeni stranog prava za obveze uzdržavanja, čime je izostao i njihov interes za unificirajuće odredbe o mjerodavnom pravu.

EU je 7. travnja 2010. pristupio Haaškom protokolu o uzdržavanju¹⁰³ i to s djelovanjem na sve države članice osim Danske i Ujedinjenog Kraljevstva. Haaški protokol stupit će na snagu kao međunarodni ugovor nakon što pribavi još jedan pravni instrument o prihvaćanju, odnosno ratifikaciji. Može se očekivati, pak, da će Haaški protokol stupiti na snagu kao međunarodni ugovor do 18. lipnja 2011., od kojeg nadnevka se na temelju čl. 76. st. 3. primjenjuje Uredba (EU) o uzdržavanju iz 2008. Ako se takav kalendar aktivnosti ipak ne ostvari, tada će se na temelju čl. 5. st. 1. kao posebne intertemporalne odredbe zaključka Vijeća od 30. studenog 2009. o sklapanju Haaškog protokola o uzdržavanju taj Protokol privremeno primjenjivati, dakle, počevši od 18. lipnja 2011. Pravni temelj takve specifične primjene navedenog pravnog izvora je (i) odredba čl. 17. Uredbe (EU) o uzdržavanju iz 2008. kojom se osigurava da se odluke o uzdržavanju iz drugih država članica mogu izvršiti bez posebnog postupka utvrđivanja ovršnosti ako je država odluke stranka Haaškog protokola o uzdržavanju.

Vijećanje Komisije o prijedlogu pravnog zaključka o sklapanju EU Haaške konvencije o uzdržavanju zapelo je zbog podjele u radnoj skupini koja je tre-

¹⁰⁰ Vidi o tome u Bouček, *op. cit.* u bilj. 2, str. 65.

¹⁰¹ Vidi www.hcch.net.

¹⁰² Vidi www.hcch.net.

¹⁰³ To je učinjeno na temelju zaključka Vijeća od 30. studenog 2009., dakle posljednjeg dana važenja Ugovora o osnivanju EZ, vidi Beschluss des Rates vom 30. 11. 2009. über den Abschluss des Haager Protokolls vom 23. 11. 2007 über das auf Unterhaltspflichten anzuwendende Recht durch die Europäische Gemeinschaft (ABI EU 2009, L 331/17).

bala izraditi navedeni prijedlog, a bila je podijeljena oko, s jedne strane, prihvaćanja stajališta prijedloga Komisije da je pritom riječ o isključivoj vanjskoj nadležnosti EU te, s druge strane, gledišta da Haaška konvencija o uzdržavanju ulazi u podijeljenu nadležnost EU i njegovih država članica.

Opisana procedura unifikacije odredaba o međunarodnom uzdržavanju, iako (ne)vješto kombinirana s dvama formalnim izvorima MPP-a na području EU, zorno pokazuje teškoće u donošenju takvih pravila, ali istodobno potvrđuje našu tezu o komplementarnoj ulozi međudržavnih ugovora, posebice onih vezanih za rad Haaške konferencije, koji pospješuju unifikaciju MPP-a na području EU.

4.5. Specifičnosti primjene međudržavnih ugovora na području EU u europskom MGPP-u

4.5.1. Posebne odredbe ex BK-a, odnosno BU I

U odredbama nekih međudržavnih ugovora, ali i uredbama EU, pojavljuju se specifične odredbe koje na poseban način utječu na hijerarhijsku ljestvicu izvora MPP-a na području EU.

Tako je npr. već i BK iz 1968. sadržavao odredbu prema kojoj njegove odredbe “ne diraju u važnost konvencija kojih su države ugovornice stranke ili će to tek postati, a koje za posebna pravna područja uređuju sudsku nadležnost, priznanje ili ovrhu odluka.” (čl. 57. st. 1.).

Odnos BU I i drugih međunarodnih ugovora određen je samo neznatno izmijenjenom, odnosno sadržajno identičnom, ali prilagođenom odredbom:

“1. Ova Uredba ne dira u važnost konvencija kojih su države članice EU stranke, a koje za posebna pravna područja uređuju sudsku nadležnost, priznanje ili ovrhu odluka.

2. Želeći osigurati ujednačeno tumačenje st. 1., ovaj se stavak primjenjuje na sljedeći način:

a) Ova Uredba ne isključuje da sud države članice koja je stranka određene konvencije o posebnom pravnom području temelji svoju nadležnost na takvoj konvenciji, posebice kada tuženik ima prebivalište na području države članice koja nije stranka takve konvencije. U svakom slučaju taj će sud primijeniti čl. 26. ove Uredbe.

b) Odluke koje je sud donio u jednoj državi članici, a temelje se na nadležnosti konvencije o posebnom pravnom području, priznat će se i ovršiti u drugim državama članicama prema odredbama ove Uredbe.

Ako su država odluke i država priznanja stranke konvencije o posebnom pravnom području koja uređuje pretpostavke za priznanje i ovrhu, primjenjuju se te pretpostavke. U svakom slučaju mogu se primijeniti odredbe o postupku priznanja i ovrhe odluka iz ove Uredbe.” (čl. 71.).

Odredba *ex* čl. 57. bivšeg BK-a te važeća odredba čl. 71. BU I odnose se na međunarodne ugovore, u pravilu višestrane, koji na posebnim pravnim područjima (npr. transporta ili uzdržavanja) sadrže odredbe MGPP-a, odnosno odredbe o međunarodnoj nadležnosti, priznanju i ovrsi odluka.

Razlika između BK-a i BU I ogleda se u tome što se čl. 71. BU I, nakon njegova stupanja na snagu, više ne odnosi na konvencije kojih će države članice EU “tek postati” stranke. Od 1. ožujka 2002. naime, državama članicama BU I dopušteno je samo ograničeno pristupanje takvim novim konvencijama koje uređuju navedenu materiju MGPP-a. Počevši od toga datuma, države članice EU samo su u pojedinačnim slučajevima, i to na temelju odluke Vijeća EU, ovlaštene pristupiti takvoj posebnoj konvenciji.¹⁰⁴

U zajedničkom objašnjenju Vijeća i Komisije za primjenu čl. 71. BU I, uzimajući u obzir tumačenja Europskog suda, odredbama BU I ne protivi se da država članica s trećom državom sklapa konvencije o pravnim područjima koja ulaze u polje primjene BU I ako te konvencije ne diraju u važnost BU I.¹⁰⁵

O odnosima Uredbe i međudržavnih ugovora koji uređuju posebna područja M(G)PP-a odlučivao je i Europski sud.

4.5.2. *Sudska praksa Europskog suda*

Sukladno dosadašnjem izlaganju o odnosu BU I i konvencija koje uređuju posebna područja možemo zaključiti: ako se ne dira u važnost posebnih konvencija koje također sadržavaju odredbe MPP-a, takve konvencije u odnosu na BU I imaju prednost.¹⁰⁶

Odlučujući o tumačenju čl. 57. BK-a koji odgovara važećem čl. 71. BU I, Europski sud je još 1994. izrazio stajalište da navedene odredbe određuju **iznimku od načela nadređenosti europskog (građanskog procesnog) prava.**¹⁰⁷

¹⁰⁴ Usporedi Takahashi, *External Competence Implications of the EC Regulation on Jurisdiction and Judgments*, Int. Comp. L.Q., 2003., str. 529 – 530.

¹⁰⁵ Vidi Zajedničko objašnjenje Vijeća i Komisije za čl. 71. i 72. BU I, Nr. 5, IPRax 2001., str. 261.

¹⁰⁶ Vidi o tome Jenardovo izvješće, čl. 57. BK-a.

¹⁰⁷ Paragraf 25 presude Europskog suda od 6. prosinca 1994., Rs. C-406/92.Slg. 1994., I 5439, u predmetu *Tatry c/a Maciej Rataj*.

Navedeno stajalište Europski sud potvrdio je i u svojoj presudi iz 2010., odlučivši da čl. 71. BU I treba tako tumačiti da se odredbe o nadležnosti, priznanju i ovrsi sadržane u konvenciji koja uređuje posebno područje, kao npr. litispenciju u čl. 31. st. 2. Konvencije o ugovoru o međunarodnom prijevozu robe cestom (CMR) od 19. svibnja 1956., dopunjena Protokolom od 5. srpnja 1978. potpisanim u Ženevi, kao i odredbe o ovrsi u čl. 31. st. 3. te Konvencije, primjenjuju ako su u visokom stupnju predvidljive, olakšavaju sudsku praksu, omogućuju što manji rizik vođenja paralelnog postupka i osiguravaju slobodan promet odluka u građanskim i trgovačkim predmetima te uzajamno povjerenje u pravosuđe u okviru EU (*favor executionis*) i to pod najmanje tako povoljnim uvjetima kao onima predviđenim u toj uredbi¹⁰⁸ (BU I).

Istodobno, pak, čl. 71. BU I ne daje državama članicama EU mogućnost da sklapanjem novih međudržavnih ugovora ili izmjenama postojećih uvode u pravni sustav EU odredbe koje bi spram BU I bile nadređene.¹⁰⁹ Također, prema ustaljenoj sudskoj praksi, države članice ugovore zaključene s trećim državama u odnosima između država članica ne mogu primjenjivati protivno ciljevima prava EU.¹¹⁰

Dakle, posebne konvencije u smislu čl. 71. BU I mogu se na području EU primjenjivati samo ako su njezine odredbe o sudskoj nadležnosti, uključujući i odredbe o litispenciji, u visokom stupnju predvidljive, ako olakšavaju sudsku praksu i omogućuju što manji rizik od vođenja paralelnog postupka¹¹¹, odnosno ako njezine odredbe o priznanju i ovrsi osiguravaju slobodan promet odluka u građanskim i trgovačkim predmetima te uzajamno povjerenje u pravosuđe u okviru EU (*favor executionis*).¹¹²

¹⁰⁸ Presuda Europskog suda od 4. svibnja 2010., Rs. C-533/08., u predmetu *TNT Express Nederland BV c/a AXA Versicherung AG*.

¹⁰⁹ *Ibid.*, paragraf 39.

¹¹⁰ Tako npr. paragraf 18 presude Europskog suda od 22. rujna 1988., Rs. C-286/86., Slg. 1988., 4907, u predmetu *Deserbais*; paragraf 84 presude Europskog suda od 6. travnja 1995., Rs. C-241/91., Slg. 1995., I-743, u predmetu *RTE i ITP c/a Komisija*; kao i paragraf 19 presude Europskog suda od 22. listopada 2009., RS. C- 301/08., Slg. 2009., u predmetu *Bogiatzi*.

¹¹¹ Paragraf 54 presude Europskog suda od 4. svibnja 2010., Rs. C-533/08., u predmetu *TNT Express Nederland BV c/a AXA Versicherung AG*.

¹¹² *Ibid.*, paragraf 55.

V. ZAKLJUČAK

Iako je opća funkcija međunarodnog ugovora kao unifikacijskog izvora MPP-a u EU načelno nepromijenjena, taj je formalni izvor u eurointegracijskom procesu od 1958. do 2011. na području bivšeg E(E)Z-a i današnjeg EU imao različit ponder važnosti, a time i različitu poziciju u hijerarhijskoj ljestvici izvora MPP-a na području EU.

U **međunarodnopravnoj eurointegracijskoj fazi**, od 1. siječnja 1958. do 30. travnja 1999., koju obilježavaju Rimski ugovor od 25. ožujka 1957. i Ugovor iz Maastrichta od 7. veljače 1992., države članice E(E)Z/EU iznjedrile su (samo) dva međunarodna ugovora kao izvora MPP-a na području današnjeg EU. Iako u navedenom četrdesetogodišnjem eurointegracijskom razdoblju nije nedostajalo volje i aktivnosti za unifikacijom MPP-a, samo Bruxelleska konvencija iz 1968. i Rimska konvencija iz 1980. nisu bile dovoljan rezultat kojim je MPP trebalo pospješiti izgradnju zajedničkog, odnosno unutarnjeg tržišta, a kamo li zajednicu zajedničkih vrijednosti kao viši stupanj eurointegracije.

Uz navedene konvencije (BK i RK) koje su (samo) pridonosile regionalnoj unifikaciji MPP-a na razini E(E)Z/EU, u razdoblju od 1958. do 1999. unutar npr. Haaške konferencije, UNIDROIT-a, UNCITRAL-a i Vijeća Europe donošeni su međunarodni ugovori s mogućim univerzalnim unifikacijskim djelovanjem, odnosno univerzalnim poljem primjene. Međutim, takvi međunarodni ugovori nisu ostvarivali svoju univerzalnu odliku, pa čak ni regionalnu europsku, jer su samo neke države članice E(E)Z/EU bile njihove stranke. Tako su npr. od 19 država stranaka Haaške konvencije o pravu mjerodavnom za prometne nezgode na cestama iz 1971., koja je stupila na snagu 3. lipnja 1975., samo njih 12 države članice EU.

Dakle, unifikacijska snaga međunarodnih ugovora i međuvladina suradnja u njihovu donošenju ocijenjena je u EU sredinom posljednjeg desetljeća dva desetog stoljeća istrošenom i prevladanom.

U **zajedničkopravnoj eurointegracijskoj fazi**, od 1. svibnja 1999. do 30. studenog 2009., koju obilježavaju Ugovor iz Amsterdama od 2. listopada 1997. i Ugovor iz Nice od 26. veljače 2001., EZ dobiva ovlasti urediti MPP, pa je **europsko MPP u pravnotehničkom smislu postalo pravo EZ**. Glavni unifikacijski instrument MPP-a na području EU je uredba. U toj desetogodišnjoj eurointegracijskoj fazi doneseno je jedanaest novih uredaba te određen manji broj međunarodnih ugovora, iz čega je razvidno da međunarodni ugovori kao izvori MPP-a na području EU više nemaju glavnu, već (samo) komplementarnu unifikacijsku funkciju.

Zajedničkopravnu eurointegracijsku fazu razvitka međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a na području EU obilježava i sudska praksa Europskog suda o vanjskoj nadležnosti EZ za sklapanje međunarodnih ugovora s trećim državama. Opetovano potvrđujući svoju AETR (ERTA) doktrinu iz 1971., Europski ju je sud 2006. u kontekstu važnog izvora M(G)PP-a na području EU i država EFTA-e, u prigodi donošenja mišljenja o novoj Luganskoj konvenciji, i proširio, utvrdivši pritom isključivu nadležnost EZ za sklapanje tog međunarodnog ugovora koji se primjenjuje u europskom gospodarskom prostoru.

Komunitarizacija međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a na području EU posebno se ogleda i u činjenici da je EZ 3. travnja 2007. postao članom Haaške konferencije za MPP. Opisanu poziciju koju je u rastućem komunitarizacijskom trendu širenja vanjske nadležnosti u sklapanju međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a ishodio EZ, kako unutar EU (npr. Ugovor EZ i Danske iz 2005.), tako i s trećima (npr. nova Luganska konvencija iz 2007.), u sljedećoj unijskopravnoj fazi preuzeo je EU.

U unijskopravnoj eurointegracijskoj fazi, od 1. prosinca 2009. do danas (2011.), koju obilježava Lisabonski ugovor od 13. prosinca 2007., EU dobiva ovlasti urediti MPP, pa je **europsko MPP u pravnotehničkom smislu postalo pravo EU**. Glavni unifikacijski instrument MPP-a na području EU jest i ostaje uredba, a međunarodni ugovori i nadalje zadržavaju (samo) komplementarnu unifikacijsku funkciju. Dakle, iako Lisabonski ugovor ne sadržava izričite odredbe o nadležnosti EU za sklapanje međunarodnih ugovora o MPP-u, današnji postlisabonski EU, baš kao i EZ prije njega, ima sposobnost uspostaviti ugovorne (ob)veze s trećim državama.

Od 1. prosinca 2009. na snazi su odredbe UNREU kojima se istodobno putem opće klauzule ovlašćuje EU za sklapanje međunarodnih ugovora s trećim državama (čl. 216. UNREU) te prvi put istom odredbom kodificiraju implicitne nadležnosti EU za sklapanje međunarodnih ugovora. Prema navedenoj odredbi EU može sklopiti sporazum s jednom ili više trećih zemalja ... ako tako predviđaju UEU i UNREU ili ako je sklapanje sporazuma potrebno radi postizanja kojeg od ciljeva iz tih ugovora, u okviru politika EU ili ako je to predviđeno kojim pravno obvezujućim aktom EU ili bi moglo utjecati na zajednička pravila ili promijeniti područje njihove primjene (st. 1.) U tim slučajevima predleži isključiva implicitna nadležnost EU (*arg. per analogiam ex 3/2. UNREU*).

Dakle, države članice EU načelno gube svoje ovlasti da autonomno sklapaju međunarodne ugovore (*arg. a contrario* 216. UNREU). To negativno određenje ovlasti država članica glede sklapanja međunarodnih ugovora odnosi se i na

međunarodne ugovore kao izvore MPP-a na području EU. Time se ujedno potvrđuje i pozitivno određenje ovlasti država članica, koje naravno ne mijenja opseg ovlasti država članica, a prema kojem "(D)države članice svoju nadležnost ostvaruju u onoj mjeri u kojoj je Unija ne ostvaruje" (čl. 2. st. 2. reč. 2. UNREU). To znači da su države članice s trećima ovlaštene zaključiti međudržavni ugovor o pravnim područjima koja još uopće nisu uređena europskim pravom ili, ako jesu, ne diraju u važnost toga akta. Također, države članice mogu svoju nadležnost ponovno ostvariti u onoj mjeri u kojoj je EU odlučio svoju nadležnost prestati ostvarivati (čl. 2. st. 2. reč. 3. UNREU).

Ako međunarodne ugovore podijelimo na europske, kojih je danas stranka EU, te one međudržavne, kojih su stranke države članice EU u međusobnim odnosima te u odnosima s trećim državama, iz hijerarhijske ljestvice izvora MPP-a na području EU razvidna je njihova pozicija. Europski ugovori nalaze se u toj hijerarhijskoj ljestvici na drugom mjestu, između europskog primarnog prava i uređaba EU kao europskog sekundarnog prava, dok se povijesno potisnuti međudržavni ugovori kao unifikacijski akti nalaze iza europskih izvora, dakle, u pravilu na četvrtom mjestu. Međutim, pod određenim pretpostavkama, posebice ako je to određeno pravnim aktima europskog prava ili odredbama međunarodnog (ugovornog) prava sadržanog u određenom međudržavnom ugovoru, tada međunarodni ugovori mogu imati prednost u primjeni u odnosu na određene uredbe kao izvore europskog prava. Takvu iznimku potiče npr. i načelo *favor executionis* sadržano u tumačenju izvora europskog MGPP-a koje je dao i Europski sud kada je riječ o priznanju i ovrsi stranih sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima. Kada se navedenoj posebnoj odlici međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a na području EU dodaju i komunitarizacijske odlike europskog MPP-a prema kojima EU na specifičan način djeluje i na međudržavne ugovore, npr. uredbama koje određuju postupak i uvjete pod kojima države članice ipak mogu, ali samo iznimno, u vlastito ime pregovarati i sklapati međunarodne ugovore s trećim državama o specifičnim pitanjima iz određenog pravnog područja (*supra* pod IV. 4. 2.) ili npr. davanjem izričitog ovlaštenja državama članicama za sklapanje određenog međunarodnog ugovora (*supra* pod IV. 4. 3.), tada je razvidno da **međunarodni ugovori kao izvori MPP-a imaju među važećim izvorima MPP-a na području EU samo komplementarnu, ali ne i nevažnu ulogu.**

Međunarodni ugovori kao izvori MPP-a na području E(E)Z/EU ostvaruju svoju opću funkciju, a to je unifikacija odredaba o mjerodavnom pravu kao i odredaba međunarodnog građanskog procesnog prava.

U međunarodnopravnoj eurointegracijskoj fazi MPP-a od 1. siječnja 1958. do 30. travnja 1999. međunarodni ugovor bio je glavni unifikacijski pravni akt. Na poticaj E(E)Z u tom su razdoblju, u okviru međuvladine suradnje država članica, donesene samo Bruxelleska konvencija iz 1968. i Rimska konvencija iz 1980., što nije bio dovoljan rezultat kojim je MPP trebalo pospješiti izgradnju zajedničkog, a kamo li unutarnjeg tržišta kao višeg stupnja eurointegracije.

Uz navedene konvencije (BK i RK) koje su (samo) pridonosile regionalnoj unifikaciji MPP-a na razini E(E)Z/EU, u navedenom razdoblju, unutar npr. Haaške konferencije, UNIDROIT-a, UNCITRAL-a i Vijeća Europe donošeni su međunarodni ugovori s mogućim univerzalnim unifikacijskim djelovanjem, odnosno univerzalnim poljem primjene. Međutim, takvi međunarodni ugovori nisu postizali svoju univerzalnu odliku, pa čak ni regionalnu europsku, jer su u pravilu samo neke od država članica E(E)Z/EU bile njihove stranke.

U zajedničkopravnoj eurointegracijskoj fazi MPP-a, od 1. svibnja 1999. do 30. studenog 2009., koju obilježavaju Ugovor iz Amsterdama od 2. listopada 1997. i Ugovor iz Nice od 26. veljače 2001., EZ dobiva ovlasti urediti MPP, pa je europsko MPP u pravnotehničkom smislu postalo pravo EZ. Glavni unifikacijski instrument MPP-a na području EU postala je uredba. U toj desetogodišnjoj eurointegracijskoj fazi MPP-a doneseno je dvanaest novih uredbi te manji broj međunarodnih ugovora, iz čega je razvidno da međunarodni ugovori kao izvori MPP-a na području EU više nemaju glavnu, već (samo) komplementarnu unifikacijsku funkciju.

Zajedničkopravnu eurointegracijsku fazu razvitka međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a na području EU obilježava i sudska praksa Europskog suda o vanjskoj nadležnosti EZ za sklapanje međunarodnih ugovora s trećim državama. Opetovano potvrđujući svoju AETR (ERTA) doktrinu iz 1971., Europski ju je sud 2006. u kontekstu važnog izvora M(G)PP-a na području EU i država EFTA-e, u prigodi donošenja mišljenja o novoj Luganskoj konvenciji, i proširio, utvrdivši pritom isključivu nadležnost EZ za sklapanje tog međunarodnog ugovora koji se primjenjuje u europskom gospodarskom prostoru.

Komunitarizacija međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a na području EU posebno se ogleda u činjenici da je EZ 3. travnja 2007. postala članica Haaške konferencije za MPP. Opisanu poziciju koju je u rastućem komunitarizacijskom trendu širenja vanjske nadležnosti u sklapanju međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a ishodio EZ, kako unutar EU (npr. Ugovor EZ i Danske iz 2005.), tako i s trećima (npr. nova Luganska konvencija iz 2007.), u sljedećoj unijaskopravnoj fazi preuzeo je EU.

U unijskopravnoj eurointegracijskoj fazi MPP-a, od 1. prosinca 2009. do danas (2011.), koju obilježava Lisabonski ugovor od 13. prosinca 2007., EU dobiva ovlasti urediti MPP, pa je europsko MPP u pravnotehničkom smislu postalo pravo EU. Glavni unifikacijski instrument MPP-a na području EU ostaje uredba, a međunarodni ugovori i nadalje zadržavaju (samo) komplementarnu unifikacijsku funkciju. Dakle, iako Lisabonski ugovor iz 2007. ne sadržava izričite odredbe o nadležnosti EU za sklapanje međunarodnih ugovora o MPP-u, današnji postlisabonski EU, baš kao i EZ prije njega, ima sposobnost uspostaviti ugovorne (ob)veze s trećim državama.

Od 1. prosinca 2009. na snazi su odredbe UNREU kojima se istodobno putem opće klauzule ovlašćuje EU za sklapanje međunarodnih ugovora s trećim državama (čl. 216. UNREU) te prvi put istom odredbom kodificiraju implicitne nadležnosti EU za sklapanje međunarodnih ugovora. Prema navedenoj odredbi EU može sklopiti sporazum s jednom ili više trećih zemalja ... ako tako predviđaju UEU i UNREU ili ako je sklapanje sporazuma potrebno radi postizanja kojeg od ciljeva iz tih ugovora, u okviru politika EU ili ako je to predviđeno kojim pravno obvezujućim aktom EU ili bi moglo utjecati na zajednička pravila ili promijeniti područje njihove primjene (st. 1.) U tim slučajevima predleži isključiva implicitna nadležnost EU (*arg. per analogiam ex 3/2. UNREU*).

Dakle, države članice EU načelno gube svoje ovlasti da autonomno sklapaju međunarodne ugovore (*arg. a contrario 216. UNREU*). To negativno određenje ovlasti država članica glede sklapanja međunarodnih ugovora odnosi se i na međunarodne ugovore kao izvore MPP-a na području EU. Time se ujedno potvrđuje i pozitivno određenje ovlasti država članica, prema kojem “(D)ržave članice svoju nadležnost ostvaruju u onoj mjeri u kojoj je Unija ne ostvaruje” (čl. 2. st. 2. reč. 2. UNREU). To znači da su države članice s trećima ovlaštene zaključiti međudržavni ugovor o pravnim područjima koja još uopće nisu uređena europskim pravom ili, ako jesu, ne diraju u važnost toga akta. Također, države članice mogu svoju nadležnost ponovno ostvariti u onoj mjeri u kojoj je EU odlučio svoju nadležnost prestati ostvarivati (čl. 2. st. 2. reč. 3. UNREU).

Ako međunarodne ugovore podijelimo na “europske”, kojih je danas stranka EU, te one “međudržavne”, kojih su stranke države članice EU u međusobnim odnosima kao i s trećim državama, iz hijerarhijske ljestvice izvora MPP-a na području EU razvidna je njihova pozicija. Europski ugovori nalaze se na drugom mjestu hijerarhijske ljestvice, između europskog primarnog prava i uredbi EU kao europskog sekundarnog prava, dok se povijesno potisnuti međudržavni ugovori kao unifikacijski akti nalaze iza europskih izvora, dakle, u pravilu

na četvrtom mjestu. Iznimno, pak, pod određenim pretpostavkama, posebice ako je to određeno pravnim aktima europskog prava ili odredbama međunarodnog (ugovornog) prava sadržanog u određenom međudržavnom ugovoru, tada međunarodni ugovori mogu imati prednost u primjeni u odnosu na određene uredbe kao izvore europskog prava. Takvu iznimku potiče npr. i načelo *favor executionis* sadržano u tumačenju izvora europskog MGPP-a koje je u okviru čl. 71. BU I dao i Europski sud kada je riječ o priznanju i ovrsi stranih sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima. Ako se navedenoj posebnoj odlici međunarodnih ugovora kao izvora MPP-a na području EU dodaju i komunitarizacijske odlike europskog MPP-a prema kojima EU na specifičan način djeluje i na međudržavne ugovore, npr. uredbama koje određuju postupak i uvjete pod kojima države članice ipak mogu, ali samo iznimno, u vlastito ime pregovarati i sklapati međunarodne ugovore s trećim državama o specifičnim pitanjima iz određenog pravnog područja (*supra* pod IV. 4. 2.) ili npr. davanjem izričitog ovlaštenja državama članicama za sklapanje određenog međunarodnog ugovora (*supra* pod IV. 4. 3.), tada je razvidno da međunarodni ugovori kao izvori MPP-a na području EU imaju među važećim izvorima MPP-a samo komplementarnu, ali ne i nevažnu unifikacijsku ulogu.

Summary

Vilim Bouček*

**INTERNATIONAL AGREEMENTS – SOURCES OF
PRIVATE INTERNATIONAL LAW IN THE TERRITORY OF
THE EUROPEAN UNION**

International agreements as sources of private international law (PIL) in the territory of E(E)C/EU perform their general function of unification of the provisions on governing law and of international civil procedural law.

In the stage of European integration of PIL lasting from 1 January 1958 to 30 April 1999, an international agreement was the principal unifying legal act. In this period, at the instigation of E(E)C and as a product of intergovernmental co-operation of the Member States, only the Brussels Convention of 1968 and the Rome Convention of 1980 were adopted, which, in terms of efforts in the domain of private international law, was inadequate for encouraging the building of a common market, let alone an internal market, a higher degree of European integration.

Apart from the said Conventions, which (only) contributed to a regional unification of PIL at E(E)C/EU level, in the said period, within e.g. the Hague Conference, UNIDROIT, UNCITRAL and the Council of Europe, international agreements were adopted which possibly had a universal unifying effect, i.e. had a universal scope of application. However, as only some E(E)C/EU were party to them, these international agreements failed to realise their universal or even the regional European dimension.

In the next period of European integration of PIL, between 1 May 1999 to 30 November 2009, marked by the Treaty of Amsterdam of 2 October 1997 and the Treaty of Nice of 26 February 2002, the EC gains the authority to regulate PIL and European private international law technically became EC law. The principal unifying instrument of PIL in the territory of the EU was the regulation. Twelve new regulations and a smaller number of international agreements were adopted in this ten-year phase of European integration of PIL, which goes to show that international agreements lost their principal function, but rather acquired a complementary unifying one.

This stage of development of international agreements as sources of PIL in the territory of the EU is also marked by the practice of the European Court regarding the competence of the EC to conclude international agreements with third countries. Issuing an opinion on the new Lugano Convention in 2006, and in the context of an important source of international (civil) private law in the territory of the EU and EFTA, the

* Vilim Bouček, Ph. D., Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

European Court reaffirmed and extended its AETR doctrine of 1971, thus establishing exclusive competence of the EC for concluding this international agreement to be applied in the European Economic Area.

Communitarisation of international agreements as sources of IPL in the territory of the EU is particularly evidenced in the fact that on 3 April 2007 the EC acceded to the Hague Conference on Private International Law. This position, brought about by the EC in the growing communitarisation trend of expanding external competence in the conclusion of international agreements as sources of PIL, both within the EU (e.g. Treaty between the EC and Denmark of 2005) and with third parties (e.g. the new Lugano Convention of 2007), was in the later EU law stage taken over by the EU.

In the EU law stage of private international law, i.e. from 1 December 2009 to the present (2011), marked by the Treaty of Lisbon of 13 December 2007, the EU gains the authority to regulate PIL, so that European private international law has technically become EU law. The regulation remains the main unifying instrument of PIL in the EU, while international agreements continue to have (only) a complementary unifying function. So, even though the Lisbon Treaty does not contain any explicit provisions on the competence of the EU for concluding international agreements concerning PIL, the post-Lisbon EU has the competence to enter into contractual obligations/relations with third countries, as did the EC in the past.

The provisions of the Treaty on the Functioning of the EU (TFEU) are in force as of 1 December 2009, containing a general clause giving authority to the EU to conclude international agreements with third countries (Article 216 TFEU), and for the first time codifying the implicit competence of the EU for concluding international agreements. According to this provision, the EU can conclude an agreement with one or more third countries... if so provided by the Treaty establishing the European Union and TFEU, or if the conclusion of the agreement is necessary for achieving an objective envisaged in the Treaties, within the EU policies or if envisaged by a binding legal act of the EU, or if it could affect common rules or change the scope of their application (paragraph 1). In these cases, the exclusive implicit competence of the EU applies (*arg. per analogiam ex 3/2. TFEU*).

Therefore, in principle, the EU Member States lose the authority to enter into international agreements (*arg. a contrario 216. TFEU*). This negative regulation also pertains to international agreements as sources of PIL in the territory of the EU. It also confirms the positive regulation of the authority of Member States, according to which "Member States exert their authority in the extent not exerted by the EU" (Article 2, paragraph 2, sentence 2 TFEU). This means that Member States may conclude international agreements with third countries concerning areas of law not regulated in EU law, or, if they are, do not affect the importance of the agreement. In addition, Member States may reaffirm their competence in the extent relinquished by the EU (Article 2, paragraph 2, sentence 3 TFEU).

We can observe two types of international agreements – the “European” IAs, to which the EU is a party, and the “interstate” IAs, concluded between two or more EU Member States or a Member State and a third country. Their position in the hierarchy of sources of PIL in the EU is as follows: the European agreements come second, between primary and secondary EU legislation, while the interstate agreements as unifying acts come fourth, after the EU sources. Exceptionally, though, under certain conditions, especially if so regulated by EU legal acts or the provisions of international (contract) law contained in an interstate agreement, international agreements may have precedence over EU regulations. This exception is supported by the favor executionis principle contained in the construction of sources of European PIL given by the European Court within the framework of Article 71 of the Brussels I regulation, as regards the recognition and enforcement of foreign judgments in civil and commercial disputes. If we add to this the communitarisation properties of international agreements as sources of PIL in the EU, according to which the EU affects interstate agreements in a specific way (e.g. by regulations governing the procedure and conditions under which Member States may exceptionally negotiate and conclude international agreements with third countries individually, on specific matters from a certain area of law, or by granting explicit authorisation to Member States to conclude a certain international agreement), it becomes evident that international agreements as sources of PIL in the EU only have a complementary, yet important unifying role.

Key words: Conventions, Sources of Private International Law, European Union, Treaty of Lisbon

Zusammenfassung

Vilim Bouček**

INTERNATIONALE VERTRÄGE – QUELLEN DES INTERNATIONALEN PRIVATRECHTS IM GEBIET DER EUROPÄISCHEN UNION

Die internationalen Verträge als Quellen des IPR erfüllen im Gebiet der E(W)G/EU eine allgemeine Funktion, indem sie die Bestimmungen über das maßgebliche Recht sowie die Bestimmungen des Internationalen Zivilprozessrechts vereinheitlichen.

In der Phase der europäischen Integration des Internationalen Privatrechts vom 1. Januar 1958 bis 30. April 1999 war der internationale Vertrag der wichtigste vereinheitlichende Rechtsakt. Auf Anstoß der E(W)G wurden in diesem Zeitraum im Rahmen der intergouvernementalen Zusammenarbeit der Mitgliedstaaten nur das Brüsseler Übereinkommen von 1968 sowie das Römische Übereinkommen von 1980 verabschiedet, was als Resultat für das IPR nicht ausreichte, um zum Ausbau eines gemeinsamen, geschweige denn eines Binnenmarktes als höherer Stufe der europäischen Integration beizutragen.

Außer den genannten Übereinkommen (Brüssel und Rom), die (lediglich) eine regionale Vereinheitlichung des IPR auf Ebene der E(W)G/EU unterstützen konnten, wurden in dem besagten Abschnitt etwa im Rahmen der Haager Konferenz, UNIDROIT, UNCITRAL und des Europarates internationale Verträge mit potentiell universal unifizierender Wirkung beziehungsweise mit einem universalen Anwendungsbereich verabschiedet. Solche internationalen Verträge erzielten dennoch keine universale Bedeutung, ja nicht einmal eine regional europäische, da ihnen in der Regel nur einige der Mitgliedstaaten der E(W)G/EU beitraten.

In der gemeinschaftsrechtlichen europäischen Integrationsphase des IPR im Zeitraum vom 1. Mai 1999 bis 30. November 2009, die geprägt ist von den Verträgen aus Amsterdam vom 2. Oktober 1997 und Nizza vom 26. Februar 2001, wurde die EG ermächtigt, das IPR zu regeln, sodass das europäische IPR im rechtstechnischen Sinne EG-Recht wurde. Das Hauptvereinheitlichungsinstrument des IPR im Gebiet der EU wurde die Verordnung. In dieser zehnjährigen europäischen Integrationsphase des IPR wurden zwölf neue Verordnungen verabschiedet sowie eine kleinere Anzahl von internationalen Verträgen, woraus hervorgeht, dass internationale Verträge als Quelle des IPR im Gebiet der EU keine primär, sondern eine (lediglich) komplementär vereinheitlichende Funktion haben.

** Dr. Vilim Bouček, Professor an der Juristischen Fakultät der Universität Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

Die gemeinschaftsrechtliche europäische Integrationsphase in der Entwicklung internationaler Verträge als Quelle des IPR im Gebiet der EU ist weiterhin geprägt von der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofes über die Außenzuständigkeit der EG für die Schließung internationaler Verträge mit Drittstaaten. Nachdem der EuGH seine AETR-Doktrin von 1971 mehrfach bestätigt hatte, weitete er sie 2006 im Zusammenhang mit einer wichtigen Quelle des Internationalen Privat- und Zivilprozessrechts im Gebiet der EU und der EFTA-Staaten anlässlich einer Stellungnahme zum neuen Lugano-Übereinkommen auch aus, indem er die ausschließliche Zuständigkeit der EG für die Schließung dieses im Europäischen Wirtschaftsraum anzuwendenden internationalen Vertrags feststellte.

Die Vergemeinschaftung internationaler Verträge als Quelle des IPR im Gebiet der EU spiegelt sich im Besonderen in der Tatsache wider, dass die EG am 3. April 2007 der Haager Konferenz für Internationales Privatrecht beigetreten ist. Die beschriebene Position, durchgesetzt von der EG im Zuge der zunehmenden Vergemeinschaftung und daraus resultierenden Erweiterung der Außenzuständigkeit bei der Schließung internationaler Verträge als Quelle des IPR sowohl innerhalb der EU (z.B. der Vertrag zwischen EU und Dänemark von 2005) als auch mit Dritten (z.B. das neue Lugano-Übereinkommen von 2007) wurde in der folgenden unionsrechtlichen Phase von der EU übernommen.

In der unionsrechtlichen europäischen Integrationsphase des IPR im Zeitraum vom 1. Dezember 2009 bis heute (2011), die im Zeichen des Lissaboner Vertrags vom 13. Dezember 2007 steht, kommt die Ermächtigung, das IPR zu regeln, der EU zu, sodass das europäische IPR im rechtstechnischen Sinne EU-Recht wurde. Das Hauptvereinheitlichungsinstrument des IPR im Gebiet der EU bleibt die Verordnung, während internationale Verträge weiterhin eine (lediglich) komplementär vereinheitlichende Rolle spielen. Der Lissaboner Vertrag von 2007 enthält zwar keine expliziten Bestimmungen über die Zuständigkeit der EU für die Schließung internationaler Verträge zum IPR, trotzdem ist auch die heutige EU nach Lissabon wie schon die EG zuvor in der Lage, vertragsrechtliche Beziehungen und Verpflichtungen mit Drittstaaten einzugehen.

Ab 1. Dezember 2009 sind die Bestimmungen des AEUV in Kraft, durch die dank einer Generalklausel die EU zur Schließung internationaler Verträge mit Drittstaaten ermächtigt wird (Art. 216 AEUV); an dieser Stelle wird erstmals auch die implizite Zuständigkeit der EU hierfür kodifiziert. Nach dieser Bestimmung kann die EU eine Übereinkunft mit einem oder mehreren Drittstaaten schließen, ... wenn dies in den Verträgen vorgesehen ist oder wenn der Abschluss einer Übereinkunft im Rahmen der Politik der Union entweder zur Verwirklichung eines der in den Verträgen festgesetzten Ziele erforderlich oder in einem verbindlichen Rechtsakt der Union vorgesehen ist oder aber gemeinsame Vorschriften beeinträchtigen oder deren Anwendungsbereich ändern

könnte. (Art. 216 Abs. 1 AEUV). In diesen Fällen hat die ausschließliche implizite Zuständigkeit der EU (arg. per analogiam ex 3/2 AEUV) Vorrang.

Die Mitgliedstaaten der EU verlieren somit prinzipiell die Berechtigung, autonom internationale Verträge einzugehen (arg. a contrario 216. AEUV). Diese Negativbestimmung zur Berechtigung der Mitgliedstaaten, internationale Verträge zu schließen, bezieht sich auch auf internationale Verträge als Quelle des IPR im Gebiet der EU. Damit bestätigt sich auch die positive Bestimmung der Berechtigung der Mitgliedstaaten, wonach sie „ihre Zuständigkeit wahr(nehmen), sofern und soweit die Union ihre Zuständigkeit nicht ausgeübt hat“ (Art. 2. Abs. 2 Satz 2 VAEU). Dies bedeutet, dass die Mitgliedstaaten zur Schließung zwischenstaatlicher Verträge mit Drittländern in Rechtsgebieten berechtigt sind, die überhaupt noch nicht europarechtlich geregelt sind oder, sofern sie dies sind, die Bedeutung des betreffenden Aktes nicht berühren. Die Mitgliedstaaten können ihre Zuständigkeit zudem insofern ausüben, als die EU entschieden hat, sie nicht mehr auszuüben (Art. 2 Abs. 2 Satz 3 AEUV).

Teilen wir die internationalen Verträge in „europäische“, deren Vertragspartei die EU ist, und in „zwischenstaatliche“, deren Unterzeichner EU-Mitgliedstaaten untereinander oder mit Drittländern sind, ist aus der Rangliste der IPR-Quellen im EU-Gebiet ihre Stellung ersichtlich. Die europäischen Verträge stehen in dieser Rangfolge an zweiter Stelle zwischen dem europäischen Primärrecht und den Verordnungen als Quelle des europäischen Sekundärrechts, während sich die historisch zurückgedrängten zwischenstaatlichen Verträge als Vereinheitlichungsakte hinter den europäischen Quellen, also in der Regel an vierter Stelle befinden. In Ausnahmefällen können unter bestimmten Voraussetzungen, vor allem wenn dies europäische Rechtsakte oder Bestimmungen zum Internationalen Recht (Vertragsrecht) in einem bestimmten zwischenstaatlichen Vertrag so vorsehen, internationale Verträge Anwendungsvorrang vor bestimmten Verordnungen als Quellen des Europarechts haben. Eine solche Ausnahmeregelung wird etwa auch vom Grundsatz favor executionis unterstützt, das der EuGH in seiner Stellungnahme zu den Quellen des europäischen Internationalen Zivilprozessrechts nach Art. 71 BU I in Bezug auf die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Gerichtsentscheidungen in Zivil- und Handelssachen gab. Fügt man dem angeführten besonderen Merkmal internationaler Verträge als Quellen des IR im Gebiet der EU auch die Vergemeinschaftungsmerkmale des europäischen IPR hinzu, nach denen die EU in spezifischer Weise auch auf zwischenstaatliche Verträge einwirkt, etwa durch Verordnungen, in denen die Verfahren und Bedingungen festgelegt sind, unter denen die Mitgliedstaaten in Ausnahmefällen in eigenem Namen spezifische Rechtsfragen betreffende (supra unter IV.4.2.) internationale Verträge mit Drittstaaten verhandeln und eingehen können, oder in denen etwa Mitgliedstaaten die ausdrückliche Zustimmung ausgesprochen wird, einen bestimmten zwischenstaatlichen Vertrag einzugehen (supra unter IV.4.3.), so wird ersichtlich, dass internationale Verträge als Quellen des IPR

im Gebiet der EU unter den geltenden IPR-Quellen eine lediglich komplementäre, aber dennoch nicht unwichtige unifizierende Rolle spielen.

Schlüsselwörter: internationale Verträge, Quellen des Internationalen Privatrechts, Europäische Union, Lissaboner Vertrag